

RPR

BIBLIOTECA CENTRALA

A

UNIVERSITAȚII

DIN

BUCUREȘTI

No. 14724₁ II

Inv. 20086 No. _____

S. _____ D. _____ R. _____

A. I. ODOBESCU.

BUCURESCI

Librarî Editori: SOCECŪ & Comp.

7. Calea Mogoşei 7.

1878.

Inu. 18181

Inu. 14724

MOTI ȘI CURCANI

321896

Două conferințe ținute

la

ATHENEUL DIN BUCUREȘCI

de

A. I. ODOBESCU.

Donățiunea Măiorescu

BUCUREȘCI

Librarî Editorî: SOCECŪ & Comp.

7. Calea Mogoșoiei 7.

1878.

859.0(042)

355(498)

20086.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA... 14724

CONTROL 1955

1956

RC7/06

1961

D

BUCUREȘCI

Din stabilimentul în artele grafice:

SOCECŪ, SANDER & TECLU.

39, Strada Academiei 39.

1 8 7 8.

B.C.U. Bucuresti

C20086

(9581).

M O Ţ I Î

Răscóla Românilor Ardeleni

sub căpetenia lor

H O R I A,

în iérna 1784 — 1785.

Episodă din istoria Transilvaniei.

Conferență ținută la Atheneul din Bucuresci

în 11/23 februarie 1878.

Domnilor,

Vădându-vă acum, dinainté mea, așa de numeroși și așa de binevoitori, vă rog, mai nainte de toate, să credeți că nu mă amăgesc însumi cu deșerte și pretențioase măguliri.

Știu bine că nu, spre a asculta nevoioasa și nedi-bacea mea rostire, v'ați dat osteneala a vă aduna și a vă închide astă-seră, așa de mulți, în sala cam întunecată și cam monotună a Atheneului nostru.

Nu merit eu atâta sacrificiu; nu merit eu așa onoare. De aceea, chiar de la început, o voiu da cui ea se cuvine.

Ați venit aci, cum vine totu d'a-una românul, — cu voioasă sevă îngrijată grabire, — cându se așteaptă a vedé răsărind din umbrele trecutului, luciul vre unui mare fapt național; ați venit cum vine, cându elu dă

cu gîndul că are să audă și să reculegă în mintea sa, răsunsetul, chiar și slăbit, alu vre unui puternic suspin al inimelor românesce.

M'amă încumetată dar și eă, în momentul acesta, cîndu atâte mîndre amintiri, atâte dulci speranțe și atâte amarnice îngrijiri s'aă redeșteptat în sufletele noastre, m'amă încumetată, dică, a rechiăma la luarea aminte a publicului românesc, ună actă din tragedia noastră națională, pușin cunoscută aci la noi și în genere rău apreșită pînă acum.

Acestă actă, — răscolă iobagilor Ardeleni sub căpetenia lor, Horia, — s'a petrecut, mai așu pută dice, la granițele noastre, dincolo de județele Jiului. Elă abié peste șese ani de astăzi își va împlini primul său centenariu.

Și cu tôte acesté, cîndu intrăm în cercetarea neglijitelor întocmiri sociale care l'aă produs, a faptelor crunte prin care s'a semnalat, a sfîrșitului îngrozitor la care a ajuns, ne-amă crede cu mai multe sutimi de ani depărtați de timpuri și de locuri așa de înrîutate, așa de încruntate, așa de sîngerose.

Dar, ceă ce s'a petrecut cu Români din Ardelă la 1785,—acumă nouă-deci și patru de ani,—se adduce așa de multă cu ceă ce s'a întemplat, totă acolo, cu șese deci și patru de ani mai în urmă,—adică, mai sub ochi nostri, la 1848,—încătă rămâne să ne întrebămă decă cum-va veninul social, care a provocat, în acea nenorocită țerră, suroră a noastră, așa periodice și desperate frenesii, s'a stîrpită acumă cu totul, seă decă nu

cum-va mâne poî-mâne, elû are să isbucnescă din noû, prin şi mai crâncene şi mai spăimântătoare convulsiuni?

Vrëndû nevrëndû, cată să purtămû grijă de jatecul, care bine scimû că ascunsû sub cenuşă, nu se mistuîesce şi care pôrtă în sînu'î tôte urgiile foculuî şi pîrjoluluî, precum şi tôte raşele luminei, tôte bineface-rile căldureî.

Numai luminî şi înfrăţitoare căldură! iată de sigurû cea ce noi, Româniî, dorimû pentru înşine şi pentru fraţiî nostri de peste totû locul.

Dar, din nenorocire, nu sunt toţi la o-laltă, la acelaşû cugetû cu noi, şi adesé sôrtea osîndesce fôră voiă pe sërmanul poporû românû, la lungî, la grele, la nemeritate încercări.

Fiindû elû însuşî de o fire blândă, prietenósă, deşteptă, priimitóre şi iubitóre de tôte bunurile cultureî,—ast-felû încâtû vre-o câţî-va anni numai de pace şi de libertate, îi sunt de ajunsû, ca să'şî curăţe ţerrina de orî-ce buruîenî sîlbaticice şi să se pună d'a rîndul cu alte popóre, care aû lucratû secolî îndelungî la cultivarea lor,—fiindû, şicû, aşa bine înzestraţi de natură, Româniî, bîetû! se vîdû mereû stînjiîniţi în desvoltarea lor firéscă, opriţi pe locû în silă şi nevoiţi a totû plivi, a totû lepăda de pe brazdele lor, petrôiele sterpe ce le asvêrlă mereû vecinî duşmanî în ogórele lor.

Domniele-vôstre vedeţi şi cunnósceţi ţerra nóstră cea dintre Carpaţi şi Dunăre, în trecutul ca şi în presentele eî. De aceîa nicî că cugetû a atinge aci despre petrele eî din casă.

La Carpați o să'mi ducă jalea;
cum dice vechiul nostru poetă;

Lor eă voău s'o hărăzescă !

În țerra munților, în mândrul Ardélă ală Românilor, voău să vă strămută cu mintea, și — d'așă puté, — să vă facă a simți pentru acea frumósă bucată din moșia strămoșescă a némului românescă, o iubire și ună doră, âncă mai vii și mai spornice decâtă acelé ce de sigură le purtați în inimele d-vóstre.

Dar, propuindu'mă asemené scopă, cutezare-așă eă a vă descrie pământul Ardélului, cu alte cuvinte, decâtă cu acelé ce 'i a consacrată nemuritorul nostru istorică Nicolae Bălcescu ?

Pénna lui a zugrăvită minunată, în câte-va pagine, mărețul theatru pe care s'aă petrecută întâmplările, ce voiescă astă-đi a vile rememora. Decă, cu pericolul chiară de a vă presenta apoi pe actorii acesteă drame, în modă cu totul nedemnă de splendidul decoră ce mi l'a așternută pentru dînșii illustrul nostru Bălcescu, nu mă voău opri ânsă de a vă desfășura, mai nainte de tóte, minunatul tabellă ală țerrii Ardélului, esșită din condeăul istoricului lui Michaiău Vitézul : *)

«Pe culmea cea mai naltă a munților Carpați, se întinde o țerră, «mândră și binecuvântată între tóte țerrile, semănite de Domnul pre «pământă. Ea sémână a fi ună măreță și întinsă palată, capă d'operă «de arhitectură, unde sunt adunate și aședate cu mândriă tóte frumuseșile naturale ce împodobescă cele-l-alte ținuturi ale Europei, pe care «ea cu plăcere ni le adduce a-minte. Ună brău de munți ocolesce, — pre-

*) Cartea IV: *Unitatea Națională*; § 1, 2 și 3.

«cum zidul o cetate,—tôtă acéastă țerră, și dintr'însul, ici colé, se desfacă,
«întinđându-se pênă în centrul ei,—ca nisce valuri proptitoare, mai multe
«șiruri de déluri nalte și frumoșe, mărețe pedestaluri înverđite care vėrsă
«urnele lor de zăpadă, peste văi și peste luncă.

«Mai presusă de acelă brău muntosă, se înalță două piramide
«maré de munți, cu crestele încununate de o vecinică diademă de nin-
«sóre, care,—ca două uriași,—staă la âmbele capete ale țerre, cătându
«unul în fața altuă. Păduri stufoșe, în care ursul se preâmbă în voiă,
«ca ună domnă stěpânitoră, umbrescă culmea acelor munți.

«Și nu departe de aceste locuri,—care îți adducă a-minte natura
«țerrilor de mēđă-nópte,—daă, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și
«vărute, unde bivoul dormiteză a-lene. Ast-felă mēđă-nópte și mēđă-đi
«trăiescă într'acestă ținută, alături una cu alta și armonisându împreună.

«Aci, stejarii, brađii și fagiă trufași înalță capetele lor spre ceră;
«alături, te afuăđl într'o mare de grău și de porumbă, din care nu se
«mai vede calul și călăreșul. Oră încotro te'ă uita, veđi coloră felurite,
«ca ună întinsă curcubeu, și tabloul celă mai încântătoră farmecă vederea:
«stâncă prăpăstioșe, munți uriași ale căror vėrfuri mângâie nuoriă, păduri
«întunecoșe, luncă înverđite, liveđi mirositoare, văi răcoroșe, gırle a căror
«limpede apă curge printre câmpii înflorite, pērașe răpeđi, care mugindă
«grózniciă, se prăvălescă în cataracte, printre acele amenințătoare stâncă
«de pētră, ce placă vederea și o înspăimēntă totă de o-dată.

«Apoi în totă locul, daă de rîuri maré cu nume armonioșe, ale
«căror unde portă aurul. În pântecetele acestor munți zacă comorile mi-
«nerale cele mai bogate și mai felurite din Europa: sarea, ferul, ar-
«gintul, arama, plumbul, mercuriul, . . . și în sfērșitū metalul celă
«mai îmbilșugată decâtă tóte, aurul, pe care îlă veđi strălucindă, pênă și
«în noroiul drumurilor.

«Ast-felă este țerra Ardélului!

«Dar nu numaiă artistul și naturalistul, ci âncă strategicul, politicul și
«arheologul aă de multe a se minună într'acestă împodobită ținută.

«Celă d'ântēșu va privi și va cerceta cu mirare acéastă puternică și
«întinsă cetate naturală, scăparea némurilor în epocele grele ale istoriei
«lumei. De oră-unde veă veni, aă să urci multă, spre a ajunge la dînsa,

«și nu poți pătrunde în ea, fără de a fi străbătut cel puțin una din «acele șapte porți, întărite de natură, lesne de apărare, foarte anevoiă «de copleșit.

«Political va admira felurimea națiunilor și a religiilor, adunate «din toate colțurile lumii pe acest pământ, unde Dumnezeu însuși pare «a le fi chemat, întinzându dinaintea lor o masă așa de îmbilșugată; «el va admira și minunatele instituții democratice ce au ocrotit acești «munți, pe când despotismul le mătura din toată Europa.

«In sfârșitul istoricului arheolog va cerceta cu interes suvenirile «și rămășițele Dacilor, ale acelui vitez și nenorocit popor, cea din «urmă odrasla din acel nemă minunat al Pelasgilor, care se arată la «legământul civilizației tuturilor popoarelor și formă vârstă eroică a ome- «nirii. El va întâlni încă, la tot pasul, urmele de uriași ale poporului «român, domniile lumii, căci Ardealul e cea mai frumoasă parte a Daciei «fericite, *Dacia felix*, draga țară a Cezarilor.

«Aci erau Apulum, Salinae, Napoca, Patavium, Praetoria Augusta, «Aquae, Auraria, frumoase și însemnate colonii romane, din care patru «cu dreptul italian și cea mai vestită decât toate, Sarmizegethusa Regia, «capitala lui Decebal, numită apoi Ulpia Traiana, de ale cărei ruine «plină e și astăzi valea Hațegului.

«Rămășițele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor dau și astăzi «puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese Dacia sub «Romanii.

Dar peste Romani veniă, la anul 249, barbarii Goți.

«Dăci înainte copleșite nevoi, în vreme de mai multe vecuri, «copleșită Dacia. Aflându-se în calea barbarilor, peste dânsa mai «întrebu se vârsa acel îngrozitor potop de nemuri, care înneacă toată «Europa.

«In acele vremi grele, Ardealul mai cu seamă fu scutitorul națiunii «române. In munții lui scăpară locuitorii țării Românești și ai Moldovei, «când se vedură năpădiți de barbari, de unde, când se mai limpedea locul «de dușmani, ei se scoborau la șeruri, către căminele lor cele vechi.»

Pe la începutul secolului al X-lea, veniă în sfârșitul

Unguri, rămășițe pripășiite din ordele asiatice ale lui Attila, care coprinseră această țerră, suppuindū pe locuitorii ei Români, atătū prin puterea armelor, câtū și prin viclene uneltiri.

Curēndū după aceia, la 1143, regiū Ungurilor adduseră în țerră o coloniă de Germani, de Sași, căroră le deteră pământuri și privilegii.

Unguri cu frații lor de sânge Sēcuii, și Sașii rămaseră stēpāni ai țerrii; iar Romāniū, despuiați de orice drepturi, deveniră robī-īobagi ai nobilimeī ungurescī, ai Nemeșilor sēu domnilor maghiari.

«Romāniū reduși acumū toți în starea țerrānescă, se sculară în mai multe rōnduri, în vēcū alū XII-le, alū XIII-le și alū XIV-le. Istoria «Ardélului și a Ungariei de pe acele timpuri, e plină de așa numitele «răscōle țerrānesci (tumultus rusticorum). Aceste răscōle nu erau numai «ridicarea īobagīului în contra stēpānului sēu, dar mai multū răscōla «simțimētului naționalū alū unuī poporū, chinuitū de altū poporū. De «atuncī ura nēmurilor luă proporțiunī mari și, în vreme ce această deosebire a sângelui slujia īpilătorilor de pretextū la tirania lor, în inima «īpilăților ea hrānīa vecnicū dorința de neatērnare.»

«Jugul Romānilor în Ardélū se īngreuiă, nu numai din partea «nobililor Unguri, ci āncō și din partea popilor catolicī.

«Era o īntreită tiraniă: religiōsă, poli ică și socială.

«La 1366, Ludovicū I-le, regele Ungariei, dedese voiă nobililor «să stērpēcă de totū națiunea romānă. Acastă cruntă prigonire ajunse «atătū de nesuferită, īncătū, la 1437, Romāniū apucară cu toți armele «īmpotriva tiranilor. Ei își aleseră povătuitorū pe Antonie Magnu. «Unguri chīamară īntru ajutorū pe Sēcui și pe Sași, se conjurară īmpreună «și făcură legătură, spre apārarea comunē și stērpirea Romānilor, īntă- «rindū cu jurāmētū a lor legătură, în 17 septemvrie 1437. Acastă legă- «tură o mai īntāriră āncō în 2 fevruarie 1438, și fu temelīa Constitu- «țiunei ce a domnitū în Ardélū, pēnē la anul 1848.»

Atunci era timpul, domnilor, cându după legile țării, care înfărau pe ȋobagi ȋomâni cu denumirea legală de *lotri* sėu de *tılharı*, poporul românescu fu abie *toleratı*, ȋn vechia lui patriă și acėsta, numai *pentru folosul ce trăgeau proprietari ȋmaghiari dintr'ȋnsul*, ca din nisce vite de muncă.

Așa se exprimă legea organică a țerreı, făcută de Ungurı.

Atătı de revoltătore devenise pentru totı omul cu simțire, starea ȋn care ajunsese bıetı ȋobagi ȋomâni, sub asuprirea trufașă și sėlbatică a Maghiarilor, ȋncătı unı cuviosı episcopı din secolul din urmă, Grigorie Maiorı, auđındı ȋntr'o ȋi tânguirile unei poporımı din ținutul Dejului, pe care stėpănul sėu ungurı nu voia s'o ȋngăduia a clădi biserică românescă pe moșia lui, strigă cu desperare, ȋnălțându'sı mânele cătrecerı :

«Dómne, Dumneđeule! Așa'tı trebuiă, decă ai datı «totı locul domnilor, de acumı nu mai ai pe sémă'tı «nici atăta locı, cătı să'tı ridice ție, ómeniı casă!»

Ast-felı stătură, domnilor, lucrurile cu Româniı din Ardelı pêne ȋn alı patrulė pătrarı alı secolului alı XVIII-le, cândı, pe tronul Austrieı, rėmase singurı stėpănitorı, la 1780, Iosifı alı II-le, carele fusese, pêne la vėrstă de patru-ȋeci de annı, ținutı sub epitropiă rigurósă de mumă-sa, vestita ȋmpėrătėsă Maria Theresa, marea protectore a națiunei și a nobilimei ungurescı.

De altmintrelė, Maria Theresa, a fostı, precum sciți, o femeia cu capı, care a sciutı să'sı folosescă tóte istețimile minței sale femeescı, spre ajutorul politiceı ce urmăria.

Dînsa a fostu aceia care, învinse fiindu'î cătanele în rășboiu de ianicerii turcesci, a isbutitū a face ca Pórta să'î dăruiască, dreptū mângâiere, frumósă și sěrmăna nórtră Bucovină.

Totū dînsa, în totū d'a-una corectă și trufașă în relațiunile sale cu suppușii, stabilise la curtea Viennei, cele mai stricte și mai desvoltate reglemente de etichetă, în care, bună-óră, se explica cu deaměrunțul nemeșilor ungurī că, fiindū poftiți la prăndul împěratescū, nu se cuvine să se descalțe de cisme pe sub mėsă, nicī să'și aprinđă pipa, nicī să scuīpe pe josū, nicī să bage degetele în bucate, nicī să'și sufle nasul fōră batistă.

Despotica Maria Theresa,—și permiteți'mī a adauge că acusațiunea de despotismū nu o întemeiezū cātuși de pușinū pe rigórea prescripțiunilor mai susū pomenite,—despotica Maria Theresa nu isbutise a însufla fiului sěu Iosifū, mai nicī una din aplecările ei.

Luī Iosifū nu'ī plăcea de felū eticheta și ceremonialul. Elū se adăpase cu ideile de filosofīă umanitară, ce se deștep-tase, în timpul acela, mai alesū în Englittera și în França.

Principiele de egalitate între ómenī plăceau fórte multū minței sale și elū își croise o teoriă de nivelare universală a ómenirei, pe care scia totuși s'o împace fórte binișorū cu autoritatea absolută a unui monarchū autocratū.

Elū visa să devină, pentru numerósele și feluritele popóre ale împěráției austriace, unū dispensatorū supremū alū tutulor beneficiilor filosofiei.

A face o apă din tóte acele popóre, fōră a mai

lăsa să subsiste distincțiunile de legi și de privilegii, de limbe, de credințe, de usuri, ba nici chiar de porturi: iată cea ce se frământase, în timpul de patru-șeci de ani, în creeriile lui Iosif al II-lea.

Negreșit că, cu asemenea idei, el se afla mai cu seamă în antagonism direct cu instituțiunile, încă de totu feudală ale Ungariei și Transilvaniei. De aceea, cu deosebire, nu iubea pe Unguri, sevă cel puținu pe nobili lor.

Cându dar Iosif ajunsese în sfârșit a fi deplin stăpân pe faptele sale, el se grăbi ași pune în practică sistema sa de organizare socială, fără de a lua în seamă toate furtunile ce ea putea să stărnescă în atâtea cercuri de privilegiați de totu felul, pe care asemenea inovațiuni îi jicneau în foloșele și în credințele lor.

Iosif se răpeși, fără de nici un cumpet, în reforme și, în cei două, trei primii ani ai domniei lui, el decretă ca la patru sute de legiuri diverse, prin care toate întocmirile administrative, financiare, religioase, militare, industriale, comerciale, ba și chiar științifice, ale țărilor dependente de corôna Austriei, erau făcute vală-vertejă.

Intențiunile lui erau mai adese demne de totă lauda; dar procedurile expeditivă ce întrebuintă autocratul produceau, — cu sevă fără cuvânt — neîncetate nemulțumiri, conflicte și turburări. Liberalul împărat, însă, biziindu-se pe credința că dînsul singur urmăresce principiile neștrămutate ale filosofiei sociale, răspundea la toate obiecțiunile, prin lungi și sentimentale raționamente umanitare, care, pene la capet, ajungeau toate la

conclusiunea: «Aşa voiu, aşa facu! Eū sunt preste voi
«toţi mai mare!»

Nu se pôte tăgădui că Iosifū II avea fórtē preţioşe şi rare calităţi. Elū era simplu în vieţuirea sa; îi plăcea să se instruiască despre tóte; căuta să afle păsurile óme-nilor din poporū şi să î ajute, cu precădere asupra exi- genţelor nobilimeī.

Ancō de la anul 1773, Iosifū,— carele, ca unū simplu particularū, visitase cu deamănuntul mai tóte păr- Ńile Europeī,—călătorise în Ardélū şi însuflase o dragoste cu totul specialē, poporaţiuneī romānescī.

Recunoscēndū în nenorociţiī iobagī romānī, origi- nea, limba şi alte rēmasurī ale colonilor romanī din Dacia, elū le repeţia mereū, cu óre-care mēndriă, că: «dînşī,
«strānepoţi aī luī Traianū, eraū adevēraţiī fecīorī aī sēī,
«de óre-ce elū, proclamatū împēratū alū sacro-santeī Îm-
«pēraţiī Romane, pórtă singurū astă-đī moştenirea impe-
«rialē a Cesarilor din Roma.»

Totū cam pe atunci, spre a lăsa o amintire viăă în poporul ardelēnū despre visita ce'ī făcuse împēratul, s'aū aședatū în ținutul Năsăudulū, patru nouī sate romā- nescī, cărora s'a datū numirī latine, care împreunate formēză unū versū, ce promite māntuire tinereī nepóte a anticulū Romulu.

Acestū versū sună ast-felū:

SALVA ROMULI PARVA NEPOS.

Atāta ānsē arū fi fostū puçinū ca să mângāie pe bīeţiī iobagī de cumplitele lor suferinţe; dar Iosifū făcu pentru dînşī mai multū.

Cu câți-va ani mai nainte, la 1764, se întocmise spre paza granițelor despre imperiul turcesc, regimente de Grăniceri. Trei dintr'aceste erau compuse numai de Români, Ardeleni și Bănățeni, pe cari guvernul austriac, făcându-i militari și stabilindu-i în satele de pe margine, îi desrobise din iobăgia domnilor maghiari, îi scutise de biruri și îi împământenise pe domenii ale statului său pe moșii cumpărate de la Unguri.

D'a lungul munților mehedințeni, pe partea lor apusană, se întindea zona regimentului de Grăniceri de Banat; iar de pe la Jiū încóce, pêne la scaunele săsesci din Sebeș, din Sibiu și din Brașov, adică în adevărata țerră a muntenilor ardeleni,—vestiții Moți,—strejuia regimentul I-ii de Grăniceri români.

Apoi dincolo de scaunele săsesci și de granițele Sécuilor despre Moldova, adică pe hotarele învecinate cu Bucovina, spre Năsăud și Bistrița, era regimentul al II-le românesc, a cărui istorie a scris-o, cu interesante amănunte, venerabilul patriot transilvan, d. G. Barițu.

Mare a fost mulțumirea și mândria iobagilor români de la granițe, când s'au vădută de o-dată scăpați de robia nemeșescă și au căpătat în mâni arme, de la care erau strașnicu popriți de către domni lor de mai nainte.

Ei se simțiau acum ca reînviați. Stăpâni le erau Dumneșu numai în cer, și Impăratul pe pământ. Ei, cu sapa își munciau țerrina lor proprie, și cu arma își apărau țerra.

La asemené vieță, volnică și voinicescă, se prinsă a năzui cu doru toți Români din Ardél.

Iosif al II-lea căută a-i mângâia la a doua a sa călătorie în Transilvania, la anul 1783, acordându-i toleranță deplină a cultelor și prin urmare liberul exercițiu al religiunii ortodoxe; apoi se cercă a ușura nevoile ȋobagilor, regulându printr-o legiuire mai echitabilă, munca săténului și instituind tribunale cu sarcină să asculte plângerile clăcașului în contra stépânului, care ară abusa de dînsul.

Ungurii turbaă de mâniă: «Românii,—diceau ei,— «sunt fere sêlbatică, căroră nu se cade să li se deé nici «unû dreptû socialû, cõcî mintea le e tîmpită, stricată și «nepriimitõre de cultură. Ei nu sînt deopotrivă la fire cu «õmenii. Este dar o nesocotință primejdiosă a-i îndreptăti «deopotrivă cu cele-l-alte națiuni.»

Asemene cuvinte, domnilor, figuréază neîncetatû în reclamațiunile oficiale, adresate de Ungurii cõtre cancelaria imperială.

Iar, pe cândû Ungurii scriau într'astfelû, ei, în Ardelû puneau ordinele împêrătescî sub salté și administraû dreptatea,—sêu mai bine *nedreptatea*,—dupé vechiul obiceiû feudalû alû țerreii.

Românii începură și ei acumû a simți că *una* çisesse Împêratul, și *alta* făceau Ungurii.

Ei se chibzuiră a trãmite plângeri d'a dreptul, la bunul lor Împêratû din Vienna.

Pentru acésta, le trebuia unû solû îndemânatecû, carele să nu'si pérdă rostul în curțile împêrătescî.

Îlû găsiră în personalitatea, devenită legendară, a lui Niculae Ursu alû Florei, din satul Albacu, căruia-i

(9581).

2006

diceau toți mai în de obște, *Horia*, coci tare bine *horiă*, se cânta din gură doinele muntenesci ale Moșilor din țerra Abrudului și Hațegului.

Nicolae Bălcescu ne a schițat, domnilor, cu penellă scînteietoră, conturnele generală și priveliștele caracteristice ale Transilvaniei.

Dați-mi voiă acum și mie,—umilită închinătoră ală marelui nostru istoric — să vă preâmbli ună minută vederile pe charta topografică a aceluî unghiu, care conține viziunile vitejilor munteni seŭ *Moș*.

Nu este aceluî unghiu, țerra Oltului pe care mai cu sēmă o visitămă noi, cîndă trecemă vēră granița pe la Turnu-Roșu, pe la Predelă, pe la Oituză seŭ pe la Bicză. Dar chiară aci, de vale sub pōlele prelungite ale Cîhlăului, în ținutul secuiesc numit Cikul, stă obârșia Oltului, și alături cu dînsa, aceia a fratelui seŭ ardelenesc, a Mureșului, carele, mai ântêu se urcă spre nord, străbate totă șesul transilvan, de la răsărit spre apus și în fine, aplecându-se iar cōtre Carpați, vine, tocmai la marginea occidentală a principatului transalpin, de desparte, prin mănōsa luncă, aprigi munți ai Hațegului, de stâncele nu mai puçin aspre și păduroase ale Zărandului și Abrudului.

Prin țerra Hațegului, lipită dosă în dosă cu Gorjiul nostru, se scurgă spre Mureș apele Striului, scaldându, elă și pēraiele lui, numai sate și cătune românesce, printre care stău ruinele antice Sarmizegethuse, la Grădiștea și cetățuiele mai moderne ale Hunedioarei și Hațegului.

De partea dreptă a Mureșului,—carele acolo trece

pe lângă târgul Deveî, pe lângă Ilia şi apoi se strecoră în Ungaria şi în Banatul Timişorei, către Oradia şi către Arad, — d'a dreapta Mureşului, ăic, se întinde în depărtare, regiunea muntoasă a Zarandului, străbătută de apa Crişului, care curge şi el, către apus, în paralel cu Mureşul. Pe malurile Crişului stau îndesate totu târgurile şi sate românesce: Curechi, Bradul, Mestécănul, Baia de Criş, Almagiul şi multe, multe altele, care 'şi au lăsat numele lor în annalele memorabile ale anului 1784.

D'asupra Zarandului, şi încinsu într'unu brâu îngustu de munţi aspri şi înalţi, şerpuiesce râul Arieşul, în a căruî sêlbatică vale, stau pitulate, printre stânci şi păduri, numai selse neos românesce, adăposturi ale mândrilor Moţi din ţerra Abrudului. Acolo, sub piscurile semeţe ale Detunatei, e târgul Abrudului şi băile lui de aur.

Maî sus, pe apa Arieşului, — carele, eşindu apoi din strimtoarea munţilor, curge spre răsăritu, pe lângă Turda, — maî sus pe Arieşu se vedu satele Câmpeni, Ponórele, Scărişora şi Vidra, ce se rezimă spre apus de munţii Biharului; iar în fundul celu maî adâncu al văilor, chiaru la obârşia Arieşului, zace Albacul, satul de nascere al lui Horia, unde modesta lui căscioră ţerrănescă, încă şi pene astăzi se păstrează cu sânteniă de nepoţii eroilor şi martirilor de la 1785.

Horia din Albac, iobagiu de pre domeniile statului, fost'a el, maî ânteu, precum se pretinde, cătană împărătescă?

Acésta e probabil, și ce este încă și mai probabil este că el știa să scrie și să citească, că vorbea nemțește și, fără îndoială că, prin mintea și istețimea lui, era privit ca omul cel mai de frunte și mai de temei din țărani români din ținuturile împrejurătoare.

Pe dinșul îl aleseră dar ei, în mai multe rânduri, ca să ducă la Vienna, plângerile lor către Împăratul.

Într'un rănd chiar, vădându ei că, din câte bunuri li se făgăduise, nimic nu se împlinea și, încredințați fiind că vina nu este a monarhului, ci a nemeșilor, a vicespanilor și a șolgarilor, adică a boierilor, prefectilor și subprefectilor unguri, ei legară cu jurământ pe trâmășul lor, ca să nu se întorcă înapoi, până ce nu se va fi încredințat cu ochii, cumcă Împăratul le a citit jalba.

Horia jură și, plecându pe jos la Vienna,—ca și în alte rânduri,—avu vreme, în patru săptămâni, câtă țină drumul, să plănuiască cum va face spre a își împlini juruira.

Horia era om cu minte și încercat; el știa bine că împăraților nu le plăce a își perde vremea citind lungi jăluri.

Iată dar ce se gândi să facă :

Împăratul Iosif avea obiceiul foarte laudabil de a primi pe oricine în palatul său. Vizitatorii de orice treaptă se înșirau, la anumite ore ale zilei, în lungi galerii și monarhul, trecându pe dinaintă fiă-căruia, îl întreba ce îi este de lipsă.

În ziua cândă veni și răndul lui Horia de a fi cer-

cetată de Iosif, elu îi dăse că vine cu plângeri de la Români din Ardelu și îi înmână o chîrtiă, în care toate acele plângeri erau coprinse.

Iosif ū luă châtia și i spuse:

1 — «Bine, voînice; voïu îngriji eũ de voï!»

— «Așa e, mărite Împărate, — răspunse Horia, —
«dar eū amū venitū aci legatū cu jurămēntū de la ai
«mei, ca să te vedū pe Măria-ta, citindū cu ochii Mă-
«riei-tale, cartea noastră, că de'i citi-o însuși, bine scimū
«noi cu toții că nu ne'i uita.»

Iosif zîmbi cu bunăvoință de obstinațiunea țerranului și, deschidîndu chîrtia, iată, domnilor, cea ce citi într'însa :

«Mărite Impărate!

«Impărțela săptămânei:

«Patru zile de robotă; (adică de clacă)

«A cincea, la pescăritu;

« A șesea, la vânătoare;

« Si toate aceste la o-l-altă, numai pe sēma domnului.

«A șeptea zi, dără'i a lui Dumnezeu!

«Apoi judică, pră drepte Impărate, cu ce o să ne mai plătim și noi de biră și de toate cele dări!»

Anecdota,—fiă autentică seû nu,—ne dă totuşi măsura înţelepciunei lui Horia.

De amũ crede ceia ce aũ mai spusũ în urmã Unguriĩ, Horia, în acelașũ rĩndũ, seũ la altã ĩntrevedere a sa cu ĩmpĩratul, 'ĩ arũ fi ȑisũ cã, decã nu se va face dreptate ĩobagilor romãni, apoi eĩ aũ sã 'șĩ o facã ĩnșĩșĩ, ucigĩndũ pe toȑĩ domniĩ lor unguriĩ.

Iosifū arū fi răspunsū atuncī, scurtū și coprin-
dătorū :

«*Thut ihr das!*»

«Faceți voi acésta!»

Spus'a sēu nu a spusū într'astfelū Iosifū împēratul,
—de altmintrelé nu pré mare prietenū alū nēmului ungu-
rescū,—noī scimū că în tōmna annului 1784, Horia era
întorsū a-casă în Ardélū și colindā mereū satele romā-
nesci din Biharū, din Zarandū, din Hațegū, din Abrudū
și din Zlatna, îndemnāndū pe iobagi a împlini voințele
Împēratului, de la care ei trebuia să aștepte numai bine
și ajutorū.

În véra aceluī annū, țerranii acestor părți erau mai
cu osebite turburați. Și iată unele din cauze:

De mai multū timpū âncō venise în Ardélū ofițeri
împērătesci, cu ordinū ca să înscrie recruți pentru ar-
mata imperială.

Iobagiī romāni alergau în glōte spre a se înrola,
cu speranța că, devenindū cătane, vorū căpăta toți liber-
tatea și drepturile acordate regimentelor de Grăniceri.

Ofițerilor recrutatori, — în genere italieni sēu ger-
mani, — le plăcea cu deosebire acestū zelū ostășescū alū
Romānilor și ei îi ocrotiau, — cu sēu fōră dreptū legalū, —
în contra multor asupriri locale.

Dar, în curēndū, proprietarii unguri se plânsēră la
autoritățile lor civile și la guvernatorul supremū alū Tran-
silvaniei, carele pe atuncī era baronul sasū, Michailū
Bruckenthal din Sibiū. Ordinū fu datū ca înrolarea să

înceteze și iobagii înscriși să se întorcă pe la casele lor. Prin acesta mulți țerrani, dar mai cu sémă cei din două sate din țerra Hațegului,—Gonzaga și Vălcelele,—trebuiră reprimati prin forța armată.

În ținutul Zlatnei, altă subiectă locală de nemulțumire întărită pe sătenii.

Până în véra din urmă, cârciumile de pre domeniile imperiale de la băile de aură fusesse lăsate, cu o mică arendă, pe sēma pământenilor; acumă ânsē ele se dase, cu chiriă mai mare, unui arménă, care trăgea elă tôte folósele, lipsindă de dînsele pe ómenii locului.

De aci, nemulțumiri, bătăi prin cârciume, spargeră de buți și neorânduile de totă felul.

Horia le vedea tôte acesté și nu dormia. Elă simțise că, cu ună poporă așa tare întărită pentru mii de cuvinte, va îndeplini lesne gēndul de liberare ce 'și croise în mintea sa.

Într'o jouă, la 28 octomvrie 1784, se făcea tērgă la satul Bradu de pe apa Crișului. La tērgă era adunată tótă româtimea din Zarandă.

Horia făcu scire tutulor ca, pe dumineca viitoare, să fiă cu toții adunați în biserica de la Mestécănă, ună sată învecinată, că are să le adducă sciri de la Împēratul.

La 1 noemvrie, după sânta slujbă, esșindă din biserică, în mijlocul poporului, Horia spuse curatū Românilor adunați că: «le a venitū vremea să se scape de asupritorii lor. Însuși Împēratul le dă voiă deplină. Să jure

«dar cu toții, pe crucea aurită ce elu pórta la peptu,
«că, în numele lui Dumnezeu și alu Împăratului, ei nu
«mai voru robî la domniî lor, străini de nêmul româ-
«nescu. Să se întocmescă dar în glóte și în grabu să
«alerge la Cetatea-Albă, unde voru găsi arme, spre a
«se întrarma și a'și apăra cu ele dreptățile lor, de cum-va
«voru fi împedecați de cõtre Ungurî.»

Îndată acolo, George Crișanu, fruntașu din partea
locului, fu alesu căpitanu alu acesteî cete și, pe cându
Horia se răpeșia în munții Abrudului, ca să răscóle și
acolo satele, glóta din Mestécănu, voindú să se ferescă
de a deștepta fõră timpú luarea aminte a Ungurilor, se
îndreptă cõtre satul Curechî dintre munți, ca de aci, a-
duoa-și să trecă, pe sub cumpëtú, la Cetatea-Albă.

| Vice-comitele ungurú alu Zarandului prinse veste
de mișcările Românilor, și îndată trãmise trei subprefecți
cu câți-va Pandurî, ca să răsipescă ceta conjuraților.

Subprefecțiî călcară peste nópte casa din Curechî,
unde dormia liniștitu Crișanu și'lú prinseră legatú.

Dar căpitanul Românilor chîamă cu chiote despe-
rate pe ai sêi.

În mijlocul nopței, țerraniî adunați în tabără se deș-
téptă înfuriați și, asvêlindu-se pe funcționariî ungurî și
pe Pandurî lor, îi ucidú fõră cruțare, scăpându pe căpi-
tanul lor.

Ruptórea era făcută: sângele cursese. Țerraniî
sciaú că pedepsele ce 'i aștéptă de la Ungurî voru fi
cumplite. — «Sânge pentru sânge! Decátu noî, mai
bine ei!»

Acumă nimicū nu mai putea să pună stavilă furiei răsbunătoare a Românilor.

De a-duoa-și de dimineță chiarū, și țilele următoare d'a rōndul, răscōla țerranilor, purtându cu sine pretutindenī măcelul și pērjolul, se respândesce ca pecinginile d'a lungul Mureșului prin tōte satele, pēnē și în depărtate ținuturi românesce din Ungaria și Banatū.

Apele, altă dată așa limpedi și line ale Mureșului se mohorēscū, în acele cumplite țile din noemvrie 1784, cu sângele ce vērșă fōră pregetū desghîabata mânia a iobagimei turbate. În întunerecul viforosū alū nopților tomnaticе, ele se roșescū și se luminēză, oglindindū lucrōrea flacărilor ce stēnesce pretutindenī apriga sete de răsbunare a țerranilor.

Totū asemenī și în laturī, numai focū și sânge rostogolescū valurile pripite și volburōse ale Striului, ale Arieșului, ale Crișului și ale tutulor pēraielor muntōse din țerra Moșilor.

Așa, pretutindenī, glōta înfuriată a țerranilor, adăugindu-se din satū în satū, dă focū caselor și averilor domnilor ungurī și ale preoților de alte legi; - iar pe dînșii, pe preoți și pe domnī, unde 'i prindū îi ucidū fōră milă, cu soșiile, cu copiii și cu nēmurile lor.

Nimicū din ce e Ungurū sēu ungurescū nu mai află cruțare dinaintē urgiei fatale a jurământului lor.

În cursū de o lună de țile, cetele revoltanților, rēslățindu-se peste totū coprinsul ținuturilor pe care le amū descrisū, pustiiescū peste 60 de sate cu Ungurī, ardū și jăfuiescū ca la 140 de case domnesci și paro-

chiale și ucidă mai multe sute de Unguri, mai cu sémă din clasa nobilimei.

Cari din aceștia ânsă, apucă să scape prin fugă, se adună îndată la Deva, la Hunedióra, la Arad, la Cetatea-Albă, la Clușă și acolo, organizésă și din parte-le miliții de Husari unguresci ca să se lupte cu țerrani; iar pe câți din Români potă pune mâna,— fiă revoltanți séu pacinici locuitori,— îi judică și îi ucidă pe loc, simulându nisce tribunale improvisate, care și pentru simple bănușeli, nu cunnoscă altă osândă decâtă mórtea cu caznă.

Astfelă revolta se preface făcișă într'o luptă de naționalităș.

Acéstă luptă cruntă 'și ară fi căpătată de sigură rezultatul legitimă, decâtă, pe lúngă dreptul de apărare, Unguri n'ară fi întrebuintat și orî-ce alte mijlóce viclene, spre a trage în partea lor, ajutorul decisivă ală autorității imperiale.

E curiosă lucră în adevără, a vedé că, la începutul acesteș răscóle, guvernul superioră ală Transilvaniei nu cutéză a întreprinde contra Românilor revoltaș, nici o repressiune prin forță. Chiară de la Vienna nu sosescă alte ordine decâtă a căuta să împace pe Români prin blândeșe, să le promită iertare totală de la Împăratul, decâtă se voră astêmpăra de sineși.

Nici trupele împărătesci din Transilvania nu se mișcă în contra lor; de câte orî Unguri recură la șefii militari austriaci ca să le céră ajutoră, aceștia caută a se furișă, spre a le denega mai lesne sprijinul cerut.

În timpul acesta, țerranii români țină una că numai ei sînt cu adevărul credincioși Împăratului, și că dînsul are să le întărească lor pămînturile strămoșesci, pe care ei, prin isbînda lor, le au căpătat acum înapoî de la cotropitorii străini, ce pe nedreptate s'au fost aședat domni în țerrina împăratăscă a poporului românesc.

Horia, îndemnat la un armistițiu de maiorul Schultz și de doctorul Molnar, cari i se trîmit de guvernul central al Transilvaniei, ca să i vestescă iertarea ce le acordă Împăratul, comunică tablei sîu consiliului unguresc din Hunedióra, ultimatul sîu, cu coprierea următoare:

«*Punctul 1^{iu}*: Provincia și toți nobili să jure pe «cruce că vor fi credincioși la condițiunile ce el le «impune.

«*Punctul 2^{le}*: Nobili să nu mai fiă, ci numai funcționari, întăriți de Împăratul.

«*Punctul 3^{le}*: Toți locuitorii Ardélului să plătescă «deopotrivă dare către Împăratul, fără de a mai fi vre «unul scutit.

«*Punctul 4^{le}*: Domni să 'și părăsescă moșiile lor «de pînă acum.

«*Punctul 5^{le}*: Moșiile domnilor să se împartă între țerrani, după o lege, ce o va face Împăratul.

«*Punctul 6^{le} și ultim*: Decă autoritățile unguresc «priimesc aceste condițiuni, să ridice stégă albă d'asupra cetățuiei de la Deva.

«El, Horia, va aștepta răspunsul pînă la 15 noem-

«vrie; iar decă va găsi împotrivire, va urmà răsboiul
«ca pêne aci.».

Vedeți, domnilor, Împăratul, și iar Împăratul;
Împăratul pretutindenă. Credința lui Horia în Iosif II¹⁶
este deplină, și, pêne la césul lui din urmă, ea 'și a
păstrat temeiul în inima și în cugetele lui.

Póte că însuși Iosif avea încredere în sincera fide-
litate a Românilor și de aceia, multu s'a luptat el în
contra desperatelor reclamări ale ungurimei, ca să cruce
pe iobagii români, în drépta lor revoltă în contra asu-
pririlor unguresci.

Lucrurile d'arú fi statú totú astfelú, Românii de
sigurú arú fi mersú departe. Decă însuși Împăratul ră-
mânea neștrămutatú în acea dispozițiune ce se manifestă
la dînsul, de a lăsa pe Români să facă precum scia, apoi unde mai avea să ajungă ungurimea, așa puțină
și așa slabă în fața glótei îndesate și neînstrunate a țăr-
rănimii românesce?

Oră cātú se desperau și se indignau Ungurii, stri-
gându din rășputeri Împăratulú:

«Veđi! acești rebeli sêlbateci au pusú gëndú să
«stêrpescă nobilimea; ei vorú să limpedescă Ardélul, și
«póte și Banatul, și póte însăși Ungaria, de tótă suflarea
«ungurésca! Dă-ne ajutorú; cōci tu ești rege alú Unga-
«riei. Tu trebuiă să ne mântuiesci!»

Dar Iosifú, carele nu pîimise nicî o dată a
se încununa rege alú Ungariei și care mutase co-
róna S-tului Stefanú din Buda, în thesaurul Viennei,

Iosifū sta nesimțitorū la aceste desperate și înfuriate chiâmări.

Unguriī simțiră că pe altū tonū trebuiaū să sune alarma pentru ca să însufle îngrijare curței de la Vienna.

Atunci, închipuiră a bucūma că Horia, îngâmfatū de lesniciósele'ī succese, nu voiesce să mai sciă de Împăratul; că elū s'a declaratū *Rege alū Daciei*; ba că a și bătutū monetă cu acestū titlu usurpatū.

Și, spre dovadă, ei — falsari politici — scóseră la ivélă nisce derisoriī banuți de aurū, în ale căror inscripțiuni românesce se vedū câtū colo grosolana impostură și chiarū orthografia limbei unguresce.

Cu atari născociri, purtate la Vienna prin căile cele mai autorizate pre lūngă Împăratul, ei obținură într'adeverū mai multū succesū, decâtū prin tóte doleanțele de mai nainte.

Curtea, intrândū acumū în prepusū despre proporțiunile amenințátore ce póte lua răscolă din Ardélū, depărtă pe generalul Preyss, care comandase armata din Transilvania și, bănuindū de incapacitate pe guvernatorul Bruckenthal, denumi ca comisarū specialū în Transilvania, pe comitele Antonū Iancovitz și ca comandantū militarū, pe generalul Papilla.

Pe de altă parte, ordine fură date regimentelor imperiale din Ungaria de a purcede în contra rebelilor, de a'ī supune cu orī-ce prețū și de a prinde pe căpetenii, puindū și premii mari pe capetele lor.

Din momentul acesta, adică de prin luna lui decemvrie 1784, rășboiul își schimbă caracterul.

Iobagii români rămaseră mai ântêu în mirare, de a vedé cumcă înseși cătanele âmbă acumă asupra lor.

Cine óre 'i a trădată?

— *Horia?* cândă îi încredință că Împêratul e cu dînșii.

— Sêu însuși *Împêratul?*

Negreșitū că între aceste duoă alternative s'au împărțitū părerile.

Cei pućinī, carī au cređutū că *Horia* 'i arū fi amăgitū, au depusū josū armele și s'au predatū îndată oștireī.

Cei-l-âlți, din contra, în bande răsipite, s'au luptatū cu vitejiă împotriva regimentelor și s'au rostitū faćișū chiarū împotriva Împêratului, care 'i năpustise spre a se unī cu domniī ungurī.

Dar nicī că era cu puțință ca o asemené luptă să țină multū: cetele lui *Horia* abīé aveaū o organizațiune; ele erau armate numai cu sulīte, cu săbiī, cu ceva puscī și pistóle, strînse pe apucatele. Ele n'aveaū căpitaniī experimentați, de oră-ce *Horia* fusese silitū să încredințeze comanda unei cete, fīiului sêu *Ionū*, unū copilandru de 14—15 annī, carele totuși făcu minunī de vitejiă.

Apoi ierna apăsă greū în acele locurī muntóse; merindele și nutrețul de pretutindenī perise prin focū și prin răsipă.

Gerul și lipsa muncīau pe bīetiī munteni, mai tare chiarū decâtū prigonirile cătanelor.

Eī se luptară ânsē voīnicește, respinseră chiarū

p'allocuré soldătimea; dar, răsiți în cete mici, — de și revolta întrégă coprinsese o óste de 20 mii și mai bine de ómenî, — una după alta, cădură tóte cetele. Se uciseră în bătălii ómenî mulți; alții, cu sutele și cu miile, fură aruncați în închisorile cetăților, de cõtre autoritățile unguresci, care acumú prinsese la inimă.

În mijlocul acestei cumplite dirăpěnări a planurilor și a speranțelor sale, ce făcea óre Horia?

Din minutul cândú văduse că oștirile împěrátesci se declară fașîșu în contra ómenilor sěi, totul ne face a crede că elú a simțitú cumcă mințile Împěratulúi fusese din nou îmbrobodite de inimizii némulú românescú.

Elú atunci, povățui pe ai sěi să nu se mai împotrívěscă și, fõră de a perde cu totul orî ce speranță de îndreptare a lucrurilor românesci în Ardélú, făcú scire că va căutá să răsbéscă printre haitele prigonitorilor sěi și se va duce încă o dată la Vienna, ca să spună d'a dreptul Împěratulúi tóte nouile păsuri ale poporului românú; iar în pimăvéra viitóre, cândú vorú muguri codrii, atunci lupta va reîncepe, mai piincióasă Românilor, cari pենě la acélú timpú vorú puté fi și mai bine pregătiți.

Luându 'și dar rěmasú bunú de la ai sěi, Horia, însoțitú numai de credinciósul sěú secundantú, Iónú Órgă, poreclitú Cloșca, din Cărpenișul Zlatnei, se îndreptá cõtre casa sa din Albacú și, pornindu 'și soția și pruncul cõtre Beiușú în Ungaria, merse să se ascundá de o cam dată, în munții păduroși ai Radaculú, care despartú țerra Abrudulú de ținutul Biharulú.

Acolo trăi câte-va ȝile prin pesceri și prin colibele de véră părăsite ale bacilor.

Dar locotenentele-colonelă Kray, din ală duoilă regimentă de Husari sēcui, carele rāsipise cele din urmă rămășițe ale cetelor romānesci din valea Arieșului, se luase cu totă dinadinsul după urmele lui, cu gēndă să 'și căștige, cu prinderea capului principală ală rebelilor, o rēsplată excepțională.

Acestă ofițeră adimeni cu bană pe nisce gornici seă pădurari ai locului, care cunnosceau tôte potecile și înfundăturile codrilor și asupra căroră Horia și Cloșca nu aveau prepusă de trădare.

În una din ultimele ȝile ale anului 1784, la 27 decemvrie, acei vēndători, prefăcēndu-se că pornescă la vēnătore, călăuziră pe Husarii lui Kray, pēnă la ascun-ȝetoreă unde, fōră de nici o bănuială, Horia și Cloșca ședeau duși pe gēnduri, într'o poieniță, încălȝindu-se la focă, după cum au obiceiă țerraniă noștrii, cândă îi apasă grijile și nevoile.

Cândă se vēdură înconjurați fōră veste de o glótă așa numerósă de vrăjmași, atătă numai putu face Horia câtă să asvērle în focă o desagă cu chărtii, ce o avea în sînă.

Ce mari taîne va fi conținută acea desagă?... Unul Dumneȝeă măi sciă!....

Kray, înveselită și îngāmfată fōrte de prada ce făcuse, mână îndată pe prinșiă seă la Zlatna; iar de acolo îi strāmutară curēndă, sub strașnică pază, în temnițele de la Cetatea-Albă.

În cale, Unguriî își făceau o mârșavă bucuriă de a batjocori în totu chipul, pe nefericiții căpitani ai Românilor, acumă cu totul înfrânți. Urmărindă cu înrăutățită vicleniă, planul lor de a arunca asupra lui Horia nemeritata vină c'arū fi năzuită la puterea supremă și că s'arū fi dusă cu gëndul și cu fapta pênă a smulge pe sémă'i diadema regală a lui Iosifū împăratul, ei îlū preâmblară prin sate, legatū cotū la cotū, d'asupra carrului și purtândū pe capū o derisoriă corónă de chărtiă poleită, cu vorbele: *HORA REX DACIÆ*, scrise pe dînsa.

Totū astfelū odinióră, la césul îngrozitorū alū ispășirei de veci, călăii Mântuitorului nostru, cutezase a'lū insulta cu cununa de spinī și cu numele batjocoritorū de *Rege*!

Amarnică, dar neînduoioasă mângâiere, domnilor; cōci, vai! în órba omenire, la atari injuriî sūnt expuși numai cei ce aū soliă de a mântui lumea sēu de a desrobi popórele.

Așa dar, prin asemené mișelescī ocări începură acumă și Unguriî a'și scutura de pe sufletele lor, nēprasnica spaîmă ce, în cursū de două luni, le înfipsese în inimă acei uriași ai munților Ardeleni, luptându-se, cu crucea la sînū, pentru a lor liberare!

La Alba, comisarul împărătescū Iancovitz și generalul comandantū Papilla își rezervară singuri dreptul de a face, fōră de alți marturi, interogatoriul lui Horia și lui Cloșca.

Procesul lor și alū soșilor sēi se prelungi aprópe două luni. În acestū răstimpū, oștirile împărătescī prinseră și

pe alū treilē căpitanū alū Românilor, pe George Crișanū; dar acesta, addusū în Alba la 1 februarie 1785, se spēndură singurū, în temniță, cu brăcinarul său, în ȝioa de 15 ale acelașī lunī.

Fiiul celū mare, — celū de 15 annī — alū lui Horia murise vitejește în luptă; pe altū fiū vitregū alū căpitanului, ilū trăsese Unguriī în țepă, împreună cu alte câte-va sute de Români robiți de dînșii.

De ce ânsē a ținutū așa de multū procesul lui Horia?

Totū ce scimū mai sigurū este că Horia a refusatū de a răspunde la orī-ce întrebare i s'a făcutū și n'a încetatū de a repeți că voiesce să fiă dusū la Vienna, ca să dea sēmă numai Împēratului, de faptele și de cugetele sale.

Esșise chiarū vorba că cererea lui va fi îndeplinită; dar atunci, pe semne, Unguriī 'și aū încordatū și mai tare silințele ca să obțină îndată de la Curte, pedēpsa cea mai strașnică pentru cei duoī capi ai rebeliunei.

La 28 februarie 1785, — tocmai patru lunī ȝi cu ȝi in urma ântēiei vestiri a Românilor la tērgul de la Bradū, — sentența de mōrte cu caznă a lui Horia și Cloșca, ca rebeli în contra Împēratului și legilor țērii, fu pusă în execuțiune. Împēratul Iosifū se înduplecase a o confirma din Vienna.

La Alba, dinaintē mai multor miī de iobagi români, pe cari autoritățile ungurescī îi addusesese cu sila, câte șese de fiă-care satū românescū alū Ardélului, ca să le fiă de învેțū acestū îngrozitorū exemplu, Cloșca, mai

ânteu fu frântu pe rótă, începându sfâșierea de la picior în sus. Răcnetele lui de durere se năbușiră, atunci numai cându unu cracū de ferū alū rōtei îi străpunse peptul.

Horia sta față neclintitū.

Ochii lui vedeau apriatū muncile gróznice ce aveau îndată să 'lū ajungă; dar inima'i bărbatā sciu să stēpănescă pēne și fiorii.

Cândū rōndul sēu veni, toți ilū vēdură călcându cu pasū țepēnū, neșovăitū. Într'însul nu se destăinuie nicī o slăbiciune. Rōtā îi sdrobi ósele, fōră ca durerea să'i scōtă măcarū unū gemetū, din peptul lui oțelitū...

Aū ȡisū uniī că murindū, Horia arū fi strigatū:

«*Eū morū pentru națiune!*»

Pōte că elū n'a rostitū aceste cuvinte; dar, fōră înduoielă, marele lui sufletū le a simțitū adūncū.

O! negreșitū, domnilor, sub grosolanu'i cojocū de ouē, sub zeghea'i négră, sărădită cu găitane vinete, sub opincele'i de muntēnū, îmbăăierate pe glesne, sub cușma lui mocănescă cu canace (ciucuri) de firū,—sub totū acestū portū alū sēu néoșū țerrānescū, curgea prin vinele aceluī pučinū cīoplitū, dar multū-semețū, multū-statornicū și multū-vitezū bărbatū, unū sânge, celū pučinū totū așa de adevēratū romānescū, totū așa de îmbolditorū, totū așa de patrioticū, ca prin creeriī celor mai erudiți instigatori și celor mai iscusiți apărători ai latinității ginteī romānescī!

Auȡimū toți, lăudāndu-se în tōte ȡilele, acei invē-

țați scriitori ai Ardélului, — *Petru Maioră! Samuilă Claină! George Șincai!* — cari mergându să studieze la Roma, au culesu cu religiositate în cetatea eternă, dovețile originei latine a poporului românesc și, întorcându-se acasă, — printre mii de persecuțiuni, — au deșteptat, ȝice-se, în Români simțul naționalu.

Dar, vă întrebă, domnilor, era ore trebuință să mergă din ai noștri la Roma, ca să facă pe poporul românesc *a fi și a ști că este* o națiune de-sine-stătătoare? unu popor cu nume și cu sânge de Român?

Să nu renunțămă, credeți-mă, așa lesne la darul celu mai preȝiosu, celu mai minunatu alu némulu nostru, la acelu puternicu instinctu de propriă existență, care n'a lipsitu nică o dată Românilor, — nică la noi, aci în Principate unde amă știutu a ne prefira prin mii de primejdi, prin mii de vijeli, scăpându totu mereu fința noastră propriă, de statură curatu românescă; — nică din colo peste Carpați, unde optu secolă de cea mai cruntă și sugrumătoare asuprire n'au făcutu pe Români Ardeleni, îngenuchiați sub paloșul ungurescu, să vorbescă altă limbă și să pórte altu nume decâtu acelu de Român!

Acestu daru, l'au avutu purure Români, și nu trei, patru, ba nică sute de cărturari, croindă la gramatică și la etymologii, n'ară fi pututu să 'lă însufle de o dată atător mii și milióne ce întocmescă obștea de rându a româniei.

Ca să revină încă o dată la imaginea cu care amă comparat, de la începutu, starea simțirilor ce frământă chiară și astăzi țerra Ardélului, voă ȝice că, din colo

ca și din cóce de Carpați, adevăratul patriotism românesc a trăit purure în sînul poporului nostru,—încinsu și ferbinte, — întocmai ca jăratecul sub spusă, și că unicul merit ce putem recunósce erudiților noștri daco-romaniști, este acela de a fi suflatu cenușa ce ascundea și păstra nestinsă acea scînteia neperitoare.

Adevărú este că epoca în care s'a sculatú Horia, în capul țerránimei din Ardélú, corespunde întocmai cu aceia în care se luptau, pentru revendicarea originelor nóstre latine, erudiții de la Blajú.

Dar nu vedú nici unú semnú ca, prin instigațiunea acestora, să se fi urđitú măcarú, răscola țerranilor.

Iobagií ardelení au apucatú în mînele lor vîrtóse arma rěsbunării, fiindú-că cuțitul le ajunsese la osú, fiindú-că Ungurul nu le mai lăsase nici o umbră de viețuire omenéscă, nici o fěrămă de pîne a lor.

Împăratul Iosifú, din contra, părea a le fągădui tóte bunurile unui traú liberú și egalitarú, astfelú precum ílú visau eí din poveștile bėtránescí ale străvechií mpěráții romane.

Atuncí íobagiúl íși đise : «Pěně cândú fi-voú robú «în țerră la mine? Pěně cândú slugări-voú la domní «stráiní și veneticí? Eí nu vorú să'mí facă și mie parte «din bunurile, de care se bucură singurí aci în țerra «nóstră. Face 'mí voú dar însu'mí partea mea!»

Și ca să'și đică íobagiúl acesté, de sigurú că n'a trebuitú să le învețe de la cärturarí. Fiă-care țerranu născuse din sînul maícii sale, cu aceste simple noțiuni de dreptú naturalú ; fiă-care 'și le întărise, főră carte, în

traiful îndatinat al casei părintesci, în ogorul unde sudorea 'i curgea numai în folosul domnului.

Fia 'mă dar iertată, domnilor, a conchide că răscóla iobagilor ardeleni sub Horia, pórtă în sine unú caracterú pe deplinú poporanú și de aceia chiarú,—îmi voiu permite a díce, — măi *curatú*, măi *adevêratú*, măi *sincerú* naționalú, decâtú tóte argumentațiunile, măi multú séu măi puçinú exagerate, ale patrioților erudiți.

De aceia, noi ca Români, putemú să ne mândrimú cu acea mișcare spontană a Moșilor, măi multú póte chiarú decâtú cu teoriile și cu controversele, susținute la sfêrșitul secolului trecutú, — de altmîntrelé cu mare diligență,—de illuștrií corifeí ai scólei transilvane.

Pe Horia și pe miile de viteji feciori cari s'aú luptatú sub dînsul, nu 'i aú făcutú patrioți români, citirea cărților latinesci și vederea monumentelor din Roma;—ci cugetele lor simple și drepte, care le spuneau apriatú că 'sú născuți Români și 'n țerră Românescă; că, după fire și datină, *unul* Dumnezeu și *unul* Împêratul aú dreptú să le céră vieța și munca lor, pentru apărarea legei și pentru sporirea țerreí strămoșesci.

Dar și măi multú! domnilor. În asemené credință se scaldă âncó și astăzi totú poporul românescú, celú simplu, celú neadăpatú la isvóre străine; și aceste credințe constituă chiarú patriotismul séu, patriotismú înfundatú, tăcutú, dar măi temeinicú și măi statornicú decâtú orí-ce declamațiuni sgomotóse ale patrioților cărturarí de totú soíul.

Acelú aluatú vîrtosú cu care este plămădită firea

poporului românesc, amă avută noă ocasiunea a'lu constata, viu și veghiat, în bărbăția junilor noastrăi luptători de mai deunădă, *Curcanii* de la Plevna, frați mai tineri dar nescăpătați ai *Moșilor* din munții Ardeleni.

Dar bieiții Moși, precum și toți voinicii de peste Carpați, amăriți pêne și în ȕioa de ađi de pedecelile umilitore ce pună nencetată Unguriă la libera desvoltare a spiritului național printre Români, toți, ȕicū, simtū în inimele lor acelū dorū de liberă viefuire națională, pe care, din nenorocire, Unguriă nu vorū nicī acumū, după așa crude încercări, să'lu prețuiască la drépta lui valóre.

Ce are să resulte din așa nedomirire a nesocotitului spiritū ungurescū?

Cu înfiorare cugetămū la momentul unei nouă izbucniri, în care lupta pentru egala îndreptățire,—ce este în Ardélū, o luptă de naționalități,—arū începe, mai crâncenă, mai turbată decâtū orī cândū.

Iată-ne atunci reîmpinși din nou la timpurile de barbariă, cândū eramū în dreptū a ne crede intrați pentru totū-dauna în cercul luminelor.

Și cu tóte acesté, câtū de lesne arū fi de a înlătura cu totul așa nefaste frământări!

Cu bună înțelegere, de sigurū nu sūnt Româniī aceia cari arū cere stêrpirea orī cărei alte seminții decâtū a lor, în Transilvania.

Româniī mereū aū ȕisū și repeșescū Ungurilor cuvinte de împăcuiere, cuvinte de dreptate:

«Țineți,—le ȕicū ei,—țineți cu bună voiă din parte-ne,

«câte locurî din țerra noastră vë potû încăpé. Românul,
«vechîu moșténû alû acestuî pămêntû, e îndurătorû, și
«ospêtosû, și darnicû; elû priimesce bucurosû ca din
«pânea lui să se sature și alții.

«Luați dar și voi, cu bună tocmélă și cu pace,
«parte dréptă din moștenirea mânóseî nóstre moșiî pă-
«rintescî.

«Vorbiți-vë, într'insa limba vóstră; închinați-vë în
«biserica vóstră; purtați-vë portul; rësuciți-vë câtû de susû
«mustața; bateți câtû vë va place din pintenî, jucându-vë
«cîardașul; dar, pentru Dumneđeû, nu veniți cu orbéscă
«trufiă, să ne tăgăduiți noë drépta moștenire a caseî, în
«care v'amû făcutû locû.

«Nu vë lăudați că voi ați rësbitû cu sabia în casa
«noastră și v'ați așternutû cenușa pe vetrile nóstre.

«Décă în cursû de 800 de annî, n'ați isbutitû, ca
«cuceritorî, să stêrpiți, nici sêmênța, nici datinele, nici
«credințele Românilor din Ardélû; apoî acumû, cândû
«împotriva tăișului săbieî vóstre se póte ridica fôrá sfiélă
«paloșul, âncô netocitû alû lui Horia, cândû pe cenușa
«vóstră póte să rësará péră de focû viiă; acumû celû
«puçinû, deschideți-vë în sfêrșitû mințile la lumină; pără-
«siți îndêrêtnicia și sêlbatica têmpire a trecutului; prii-
«miți voîosû mâna frățescă ce vi se întinde, cu uîtare a
«tuturilor urgiilor de mai nainte, și, ca ómenî înțelepți,
«fiți mêndri a rêmâné bunî frați de cruce, acolo unde
«nu vi se mai cade și nici veți mai puté aîevé, a domni
«în silă ca singurî stêpâni.

«Decî, nu vë mai încumêtați a împune Românilor,

«cari vorbescă limba, — fiă chiară scăpătată,—a nobilei
 «Rome, nu vă mai încumățați a le impune graiul vos-
 «tru de venetici; nici îi supuneți la asprimile legilor
 «vostre, croite pe strîmbătate; nici vă mai amăgiți cu
 «deșerta speranță că veți scâlâmba vre o dată firea Ro-
 «mânului ardelén, într'atâtă încâtă să faceți dintr'însul
 «ună Maghiară.

«Adduceți-vă aminte că, decă vre odinióră câte
 «unul din foștii voștri iobagi a priimită să se lepede de
 «românescă'i iobagiă, spre a se face Ungură, acela de
 «îndată s'a urcată pe scaunele cele mai înalte ale mag-
 «nașilor și ale regilor voștri; acela a devenit ună Ste-
 «fană Iojica, ună Iónă Huniadă, ună Mattheiașă Corvină,
 «fetu ală româncei din Hașegă și celă mai nobilă creș-
 «tetă cu care s'a mândrită aievă ungurésca corónă a
 «S-tului Ștefană!»

Dar este timpul, domnilor, să ne punemă încă
 odată întrebarea decă atâte exemple de blândețe, de în-
 țelepciune, de barbație și de dréptă mânia, date de
 Români vecinilor noștri Unguri, nu'i voră face într'o ăi
 pe aceștia să pricépă că nu este dată lor,— ca nimenui
 pe lume,—de a stérpi de pre pămêntă seminția româ-
 nescă, să pricépă că acea dușmăniă cu Români, — pe
 care numai ei neîncetată, fôră cumpetă și fôră prevedere
 o ațită,—e vecinica pedecă a propășirei nóstre și a lor; că
 dînsa în fine póte la o vreme, să devină chiară peirea lor,—
 a lor, copii orfană ai Asiei, pripășiți în Europa, printre ma-
 rile și puternicele ginți autochtone ale Occidentelului.

Óre, nu vorü vedé, nu vorü simți dînșii, că, aci la Dunăre unde 'i a asvêrlitü sörtea întêmplărilor, numai stândü strînsü lipiți de noî, umêrû la umêrû, cósă la cósă, inimă la inimă, dînșii Unguriî și noî Româniî vomü puté sprijini și domoli sborul, din ce în ce mai semețü, alü marilor sgripsorî cu câte duoé capete, care, și noé și lor ne fâlfâie mereü de-asupra?

Din nenorocire, pêně astăđi, nu se cam vêdü semne ca Unguriî să se fi domiritü asupra adevêrtaulü lor și alü nostru bine.

Eî, pe noî, ceștia de la Dunăre, în scrisele și în vorbele lor, ne înjură și ne batjocoresc; pe frațiî noștri de peste Carpați îi adapă cu amărăciunî.

Témă-se ânsé ca nu, în acea mlaștină de veninü, în care eî, pe nesocotite și mereü, se nevoiescü în deșertü, să înnece tótă libera vîețuire a Românilor, témă-se să rêsără inimî și mai bine oșelite, braçe și mai tare încordate decâtü ale eroilor martirî de la 1785!

Adducă 'și aminte, că atunci, la 1785, chiarü părințiî lor aü pusü să cîopărtescă în bucăți mărunte, cadavrele sdrobite ale lui Horia, lui Cloșca, lui Crișanü, și aü rêsăditü pretutindenî în pămêntul Ardélului, sângele celü vitejescü alü acestora!

Destupe 'și urechile și vorü auđi că astăđi âncö, după aprópe suta de anni, Moțiî din Abrudü facü să tresară de dorü și de mânia munțiî și șesurile Ardélului, cândü *horîescü* doîna de spaîmă și de rêsbunare a lui Niculae Ursu alü Florei din Albacü:

«Horia bé la crâjmă 'n délă !
 Domniî fugă toî din Ardélă. —
 Elă aprinde 'ună mare focă
 Şi cântă voîosă în jocă :
 — «Haîdeî, fecîorî după mine
 Să vë 'nvăî a trăi bine.

«Pe celă câmpă pustiă şi 'ntinsă,
 Arde' ună focă de noî aprinsă.
 Las' să ară şi să crască,
 Că 'î în ţerra unгурăscă !
 — Trageî hora ca să jocă,
 La lumina celă focă !»

«Ungurénă, mustăă lungă !
 Dîs'amă morîî să te' ajungă ;
 Dîs'amă pérăî să te ardă ;
 Dîs'amă cruceî să te péră !
 — Trageî hora ca să jocă,
 La lumina celă focă !»

«Ungurénă, căne turbat !
 Multe 'n lume 'î amă răbdată ;
 Dar venit'a césul meă,
 Ca să mă răsăună şi eă !
 — Trageî hora ca să jocă,
 La lumina celă focă !»

«Cum rănescă jivinele !
 Cum s'apăndă slăninele !
 Cum ardă tóte satele,
 De 'şî curăî păcatele !
 — Trageî hora ca să jocă,
 La lumina celă focă !»

«M'amă suită la munte 'n dor
Ș'amă prinsă fulgerul din nuor,
Și de sus, din înălțime,
L'amă isbită în Ungurime!

— Trageți hora ca să jocă
La lumina celui foc!
Ș'aideți, feciori, după mine
Să dămă cu ce se cuvine!»

CURCANII

Luarea Rahovei

de către

OȘTIRILE ROMÂNESCI

la noemvrie 1877.

Episodă din ultimul nostru război cu Turcia.

Conferență ținută la Atheneul din Bucuresci

în $\frac{25 \text{ martie}}{6 \text{ aprilie}}$ 1878.

Domnilor,

Călduroasă bunăvoință cu care publicul de la Atheneu a primit, sînt acum vreo cîteva săptămîni, rîpidea expunere ce amîntreprinsu aî face despre memorabila, dar puîcînnu cunnoscuta mişcare a îobagilor romîni din Ardél, la sfîrşitul secoluluî trecut, — faptu carele minunatu înnederéză şi adîncele simţiri naţionale şi firescile aplecări răsboînice ale ţerrînimeî romînescî;—acelu simpaticu şi pentru mine multu măgulitoru interesu, cu care unî celu puîcînnu din d-vostre, aî bine voit, a asculta şi a aproba cîte v'amî pututu spune, înn trecet, despre viul doru de libertate, despre turbata vitejiă şi despre aspra statorniciă înn faţa nevoilor, vedit la 1785, de cître muntenî noştri de preste Carpaî; aceste abîe meritate înnemnuri, đicî, 'mî au înnsuflatu dorinţa şi curagiul de a mî reîntorce, şi astă sêră, dinainté d-vostre,

ca să vă adducă o nouă și mai prospătă dovadă despre netăgăduita trăinicie a unor așa prețuite daruri!... daruri care — o putem spune așî cu mîndrie! — s'aũ păstratũ pînă și în ȕilele năstre, pînă și în poporul românũ de dincăce, celũ pe care toȕi îlũ credeau de demultũ sleitũ de tóte aceste falnice virtuȕi strămoșesci!

Îmî era negreșitũ mai lesne de a vorbi, cu totũ respectul cuvenitũ, despre ómenî și despre fapte, pe care depărtarea de mai multe ȕecimî de annî, precum și amurgul sângerosu ce le întunecă, le aũ înălȕatũ acumũ, în cugetele năstre, mai presusu de tóte acele zavistióse cãrtirî, mai presusu de tóte acele migãlóse și adese rěũ cumpetate împutãrî, în care patimele mărunte ale ȕilei se cėrcă mai totũ d'auna să încurce și să nimecėscã orî ce întẽmplare contimporană.

Numai aripele timpuluî, domnilor, prin rezultatele ce se lămurescũ mai apoi, spulberă cu încetul asemenea plėvã și limpedescũ, pentru ochiî viitorimeî, faptele adevăratũ demne de laudă ale ómenilor.

Mi s'arũ puté dar întẽmpina că mă pré grăbescũ a judeca în publicũ cele ce abîe de-unăȕi s'aũ petrecutũ și asupra cãrora pãrerile potũ fi așa de felurite, cãtũ și de puȕinũ întemeiate.

Așa arũ fi, decă cum-va eũ m'așũ întinde cu gẽndul pînă la preȕuirea rezultatelor depărtate și hotãrîtóre ale faptelor, despre care amũ să vă vorbescũ.

Eũ ânsé nu mergũ așa departe. Voîu numai, — cu sciinȕe, ce se potũ culege și controla, acumũ mai lesne decãtũ mai târȕiũ, — să vă povestescũ, cãtũ se póte mai

simplu și mai exact, un episod din luptele oștenilor
noștri dincolo de Dunăre, în tómnă trecută.

Totuși, decă dintr'o veridică și nemeșefugită povestire, va lăstări în mintea fiă-căruia, credința că în poporul românesc de rîndu vieză un simțiment al datorințelor sale către țerră și un inimos avînt de răboire la vreme de trebuință, pe care ađi abîe le resimt deopotrivă cu dînsul clasele nóstre mai culte, apoi vom fi cástigat de o cam dată atóta numaî,—și băgați de sémă, domnilor, că acésta este cea mai spornică sémîntă de tăriă națională,—vom fi cástigat siguranța că putem trăi pe viitor cu o deplină încredere în vîrțile poporului nostru.

Vom sci bine că nu dînsul va sta în nepăsare seú se va da în laturî, de câte-orî, de acum înaintea, vre un pericol va amenința fința seú drepturile țerre nóstre.

Și de o asemené credință, avem tare nevoie astăđi, domnilor, când rēstriștea întēplărilor pare a ne isbi drept în față cu deșertăciunea tuturilor sacrificiilor ce 'și a impus patria nóstră, de un ann încóce, cu pagube numaî și cu perderi, în loc de folósele și dobēndile materiale, la care aveam tot dreptul de a năzui.

Deé Domnul, — și chiar încă se pré pôte, — ca noi Români să n'avem a ne căi de a fi intrat într'o luptă, în care nu am culege alta decât nemulțumire și rēutate de la înșiși aceia, pe cari 'i am ajutat cu voiă bună și cu inimă bărbată.

Dar, chiară și decă ursitele poznașe ne ară fi încurcată, de astă dată, firul sôrtei într'ună caieră așa de rău scărmanată,

Așa de ghimposă, sêlbatică,
Nodurosă, rîșosă, ȳernatică,

(cum ȳicea odiniôră glumețul grădinară, despre măceșul celă cu *of* în códă), apoi noi, domnilor, să nu uĩtămă, să nu pregetămă nicĩ măcară ună minută de a ne pētrunde despre marele folosă morală, cu care ne a covēșită răsboiul, în carele, acumă câte-va lună, furămă părtașă cu o parte așa de meritoriă.

Să nu lăsămă ca cei rău-voitori și rău-nărvii cōtre noi, profitândă de a noastră nepăsare sēu mai cu sēmă de a noastră bună-credință, să ne sôrbă, să ne înghiță și să ne nimicēscă tōte acele merite, sub cuvēntul că óstea noastră română a fostă numai ca o bură ușoră de plōie, pe lûngă năprasnicul potopă slovenescă, care a năpădită asupra Turciei și a desfundat' o tōtă.

Adducēndu-ne și noi aminte de mlaștinele de sânge rusescă, în care a fostă așa gróznică înneacă de două oră Plevna, în véra trecută, mai nainte ca ai noștri să fi trecută Dunărea, datoria noastră este de a ne grăbi câtă de multă și cu cea mai pietósă îngrijire, să nu lăsămă a se isbici cu totul, sub o suflare de despreț și de mâniă, acea bură de nobilă sânge românescă,—decă bură voră săi ȳică, — cu care s'aũ stropită, mai în urmă văile bulgăresci de la Grivița, de la Rahova și de la Smêrdană!

Décă, după ce amă fostă părtașă la pericole și de

bună ajutoră la vreme de grea strîmtorare, noi Români n'avem, — de pre ne-măi-pomenita judecată a aliaților noștri, — n'avem să ne bucurăm de nici una din dreptele răsplătiri ale victoriei, — ca și cândă noi am fi fostă învinși, — este dreptă celă puțină ca să ne alegem de îndată și cu deamărunta semile din nevoile rășboiului răbdate împreună, și să facem ca din onórea isbîndilor, multă puțină cătă va fi ală nostru, ală nostru curată să rămână în ochii tuturilor.

Cu acestă cugetă, domnilor, amă căutată ca din faptele de arme ale oștirea românesă în acestă rășboi, să lămuresc, cu óre-care precisiune, măcară una; și, întru acéstă, m'amă întemeiată măi multă pe acea credință că, oră cătă de slabă și de necompletă va fi cercarea mea, strunele încordate în pepturile românesă prin acéstă reînvierea a noastră în sînul vieței de voinică a străbunilor, aș păstrată astădăi încă destulă răsunață în inimele d-vóstre, spre a acoperi și a ascunde tóte șovăirile și tóte îngănările rostirea mele.

Cuteză a crede că țelul cótore care amă pășită și pe care amă socotită de cuviință a'lă desvolta pêne aci, cu deplină sinceritate, va dobîndi aprobațiune din parte-vă. Speră asemenea că, trăgîndă eă ađă cu piciorul, — cum vine vorba, — vomă avă mulțumirea de a vedă în curîndă întregul istoric ală faptelor oștirea românesă, expusă în lucrări literari măi temeinice și măi întinse decătă scurta narațiune, ce timpul imă va permite a vă face aci despre luarea Rahovei de cótore oștirile nóstre românesă, în luna lui noemvrie trecută.

Vă mai datorez o explicațiune întru cea ce privesce alegerea acestui fapt, dintre altele, care, prin peripecțiile lor mai dramatice s'au mai strălucite, ar putea să deștepte unu egal, decât nu unu și mai viu interesu.

Motivul decisiv a fostu însu, pentru mine, din cele mai simple.

S'a întâmplatu ca, asupra expedițiunei de la Rahova să aflu mai multă înlesnire de a căpăta cele mai amănunțite relațiuni, atât oficiale cât și pitoresce, avându în corpul care a executatu această întreprindere, foarte mulți cunoscuți, amici și chiaru consăngenii.

Dar să nu credeți pentru această, domnilor, că 'mi amu propusu a vă așterne aci unu panegyricu alu cunoscuților și alu prietenilor mei din oștea de la Rahova. Chiaru și de voru fi meritându ei mai multu decâtu cea ce cursul întâmplărilor mă va sili neapăratu a țice despre unii dintre dînșii, le amu promis și îmi propun a le cruța fără milă modestia.

Voiu da însu totă cuvenita laudă căpeteniei superioare care a conceputu, cu o perfectă înțelegere a misiunei oștirei noastre în acestu răboiu, și a ordonat des-tinderea acțiunei militare a Românilor preste totă zona teritorială de a stînga rîului Vidul, la apus de Plevna, adică pe malurile Dunării, de la Nicopol pînă la Vidin, pînă la Belgradicu și pînă la granițele Serbiei.

Mă voiu cerca asemeni să prefir în cuvintele mele câtu se va pute mai multă din acea mîngăioasă și întăritore simțire de mîndrie ce m'a coprinsu de câte ori amu auditu povestindu-se, de cōtre toți cei ce au statu

marturi la fața locului, cu ce veselă și nepăsătoare semeția au știut tinerii noștri oșteni să rabde traiul greu al unui războiu în țerră străină, cu ce inimos și statornică avântă au cutezat ei să se răpédă în contra focului inamic și să înfrunte făcișă glónțele, obuzele și șrapnelele, care plouau, dese și viclene, de pe muchia pustiă a unui negru metereză de pământ!

Îmi voiu împlini încă și sânta datoria ce avem cu toții, de a consacra faptele și de a închina în memoria acelor viteji soldați, de orî ce rang, cari pe câmpul de bătăia au murit, lăsându urmașilor onórea de a înscrie numele lor, în annalele de gloriă ale poporului românesc!

Pătrunși acum, domnilor, de ceia ce putem și de ceia ce avem să facem noi, aci în pacinica noastră adunare de astă séră, să ne închipuim de o dată că stăm privind de sus, dintr'o regiune senină și liniștită, dar nu lipsită de o frățescă îngrijare, cu ochii țintiți d'asupra oștilor noastre românesce, răsipite prin văile și pre șesurile Bulgariei.

Suntem ajunși în iernă; și mai pe totă dióa cerul posomorîtă picuréză seú vérsă șiróie de plóie și de slótă, de desfundă pretutinden pământul.

În jurul Plevnei, regimentele noastre, — dijmuite de mórte din tómna trecută, pe lucîl primejdios al văilor, d'asupra cărora domnesc trufașe redutele turcesce, — regimentele noastre sapă acum mereu la șanțuri, ca să se pótă apropia mai bine de acele cuiburi ucigașe, prin

adânci făgașe de cârțiță, mai ferite din norocire de focul puscilor Martini, dar nu și de apele mocirlose, ce se scurgu mereu în acele noui cărări meșteșugite.

Sapă în silă, dar sapă veselă bieții țerranii noștri în brânciogul sterpă ală delurilor Plevnei, gîndindu-se pôte la țerrina lor de porumbă, care a rămasă nesăpată astă veră și se mîngâiă rîdendă cîndă, în locă de stîuleții de popușoiu și în locă de pepeni de a-casă, ei cu legă acumă, în ogórele și în bostanele lor din Bulgaria, numai glônțe și obusuri turcesci.

— «Măre Dómnă! — își dică ei, — 'pe semne că nu-măi la noi în țerră le priesce Sêrbilor a răsădi ardei «și dovlecă, cōcă p'aci érba tótă e numai érbă de pușcă «și altă sēmēnță nu se pomenesce, decătă numai grăunțe «de feră și de oçelă!»

Și sapă, sapă mereu cu opincele în tină și în slótă fluerăndă doina de decindă, pe cîndă glônțele le șueră ascuțit d'asupra capului.

Cătă colo plesnesce ună gróznică obuză de calibru uriașă și țândările lui scormonescă aprigă țerrâna, ca rîturile lacome și pripite ale unei turme de rîmători înglotați.

Săpătorii noștri, cari l'au urmărită cu uiduile prelungite în calea lui d'a rostogolul, rîdă cu hohote de purcéoa turcescă, care le a fētătă în préjmă așa pocită prăsilă de purcei.

Dar nepăsătorea veselă a soldatului abîe pôte descreți une oră fruntea îngrijată a celui pe care ei toți l'au urmată cu deplină încredere, departe, departe de sêlașele lor părintesci!

Comandantul generală ală armatelor de la Plevna, Măria. Sa Domnitorul Românilor,—după ce s'a hotărîtă a închide gurele clevetitóre, dovedindă prin măi multe eroice asalturî în contra redutelor de la Grivița, câtă plătescă ostașîi sěi români, atătă în fața celei măi înlesnite, câtă și în fața celei măi desperate apărări a inamiculăi,—M. S. Domnitorul a făcută în fine să predomnăscă idea sa, de a nu se măi arunca fôră cumpătă victime prețioase pe altarul sângerosu, improvisată de Osmană-Pașa, ci de a coprinde pe acelă aspru închinătoră ală lui Mahometă, cu tótă ceta sa de calăi, într'ună cercă de armate, din care număi fómetea și deseperarea să'i silăscă a se libera, sěu prin mórte, sěu prin predare.

Abîe pe la 15 octomvrie, cu sosirea a nouă și numeróse trupe rusesă, împresurarea, pe ună ocolă gigantică de 33 kilometri, ajunse a fi completă.

Dar, atătă măi nainte ca acéstă anevoiósă operațiune să pótă fi realizată, câtă și apoi, în temerea unei izbucniri nimerite a Turcilor afóră din întăriturile lor de la Plevna, M. S. Domnitorul se ocupă de a preîntîmpina oră ce mișcare spre dobândire de ajutoră și de merinde, sěu număi spre fugă și scăpare, ce ară puté să cerce armata turcăscă din Plevna, în înțelegere cu garnizónele din orașele și cetățile despre apusă, adică din Sofia, din Vrața, din Rahova și din Vidină.

Acele părți trebuiaă dar, pentru deplină siguranță, să încapă în măneleră óstei aliate.

Rolurile fură împărțite.

Unu corpū de armate rusesci, cōtre care a statū multū timpū alipită o divisiune de călăreți romāni, fu însărcinatū să opereze spre mēdă-și, adică pe cursul meridionalū alū Vidului și în ramura munților Balkani, numită Stara-Planina, despre Telișū, Vrața, Etropolū, Orhania și Sofia.

De câtū folosū aū fostū generalului Gurko, Roșiorii și Călărașii noștri, în fericita sa campania din acele locuri, să sperămū că o vorū spune într'o și publicului, chiarū raporturile oficiale și ordinele de și ale aceluī vrednicū comandatū alū aliaților noștri.

Noi aci, vomū vorbi numai despre mișcările corpului de oștire curatū românescū, carele a fostū însărcinatū încă de pe la septembrie, să priveghieze malul bulgărescū alū Dunărei, de a stînga rîului Vidul și, înaintându treptatū spre apusū, să deschidă o zonă de aprovizionare, din ce în ce mai întinsă, oștirilor numeroase, tăbărîte în jurul Plevnei,—pēnē cândū va sosi și momentul priinciosū de a coprinde posturile, răsipite de Turci pe înălțimele și prin cetățile d'a-lungul Dunărei.

O rapide ochire, aruncată pe d'asupra acestuī rîu, din colo de crâmpeul lui, ce se întinde de la gura Olutului pēnē la gura Jiului, ne va face să cunnōscemū mai bine înfașisarea țerreī, în care avea să se misce corpul de armată, a căruī menire era mai cu sēmă de a smulge pe Turci afōră din posturile lor de la Rahova, de unde, în totū cursul veriī, ne zădărise ei, bāntuindū tare tērgulețul nostru Bechetul și împrejmuirile lui.

Țineți pōte încă minte, domnilor, că, printre pri-

mele atacuri ale Turcilor, pe la aprilie și maiu din anul trecut, au fost pagubele ce ne au pricinuit tunurile din Rahova, ardându și cufundându la gura Jiului, mai multe vase încărcate cu grâne; totu pe acolo cete seltice de Bași-buzuci și de Cerkezi au trecut adese noptea Dunărea, spre a jăfui satele din Romanați, a le răpi și și a le înjunghia vitele și chiaru spre a căzni și a măcelări pe bieții ciobani de prin bălți.

Într'o insulă din fața Bechetului, pichetașii români, au descoperitu la 27 maiu, trupul jupuitu de pele și gróznicu ciopărtitu alu unui nevinovatu păstoru, pe care ilu prinsese noptea soldații turci din Rahova.

Asemene mersave fapte trebuiau cu timpul să și capete și ele pedepsa lor. Se cuvenea celu pușinu ca neomenoșii tîlhari să fiă alungați cu rușine din cuiburile lor.

Și cându numescă *cuiburi de tîlhari*, aședemintele turcesci din acea parte a malulu dunărenu, să credeți că nici îngustezu, nici defaimu rolul Osmanliilor și alu Cerkezilor printre locuitorii creștini, Bulgari, — dar și Români, — care smălțuiesc cu numeroșele lor bordeie, grămădite în sate și cătune, tote șesurile dintre Vidu și Iskeru, precum și dintre Iskeru, Skitu și Ogostu.

Din cöce de Dunăre, la noi, avemu tîrgul Islazulu, cam în dreptul vîrsăturai Vidulu de la satul bulgărescu Samavitu; iar în fața gurei Iskerulu, stă la noi Celeul, cu rămășițele sale dintr'o antică cetate romană și cu stêlpul, cufundatu în Dunăre, alu podulu clăditu peste rîu, acumu vre o cincîspre-dece secolî, de împêratul Constantinu-celu-Mare.

Nu mai puțin interesant, din punctul de vedere al vechilor aședeminte legionare, este malul dimpotrivă, coci acolo, ceva mai jos, pe costă Iskerului, sunt ruinele, încă învederate, ale anticei cetăți Oescu, cu stradele, cu apeducele, cu sculpturile, cu inscripțiunile și cu temeliile ei de case romane, răsipite printre îngrăditurile și țarcurile sătenilor, *curat români*, din Ghighiș.

Români sunt și locuitorii din Măgura, din Cercelan, din Mocrișani, din Brestu, din Ghîulenți și din alte multe sate învecinate; chiară decă ei n'arū vorbi o românescă, — așu puté dice mai colorată cu archaisme neosșu-românesci decâtă a actualilor săteni de pe malul stîngă al Dunărei, — apoi însăși înfăcișarea lor mai sprintenă și mai voiosă, portul lor mai frumos potrivit în cusături pestrițe, firea lor mai ospetósă și mai puțin posomorită și sfietă decâtă a Bulgarilor, ni 'i arū dovedi ca frați bun, din acelașu os și din acelașu sânge cu noi.

Își mai adduceau aminte de a-casă Dorobanții noștri, cândă vedeau viindu-le înainte și poftindu'i la cină în bordeiele lor, împodobite cu zăblae vërgate și cu ștergare cusute, frunțașii cu chica lungă din satele românesce; și mai cu sémă le zîmbia Călărașilor ochii de bucuriă cândă, tocmai colo în vale la fântâna care țînesce limpede dintr'o vechiă petró, săpată cu slove letinesce, zăriașu jucându-se codanele limbute, adunate tóte la unu loc și purtându pe umăr, cu âmbletu legănatu, cobilița cu două donițe.

Iar ele nu fugeau de voîniciii noștri, bombânindu și suduindu ca posacele de bulgăróice, ci, esșindu-le cu

plină înainte, le urău cu graiu veselă și desghiăcată, bună sosită și bună ispravă, că dăra va da Dumnezeu ca, prin ei, să scape și bieta lume de pre acolo, de spaîma cânilor de păgâni.

«Ba dău, de la dînsele,» — îmi spunea unul din ofițerii noștri, — «audea o limbă ce ți era dragă s'o ascuți și care ne înveta adese pe noi cum să îndreptăm pe românesce, vocabulariul nostru militar, așa de împestrat cu diceri pocite, adunate de prin toate limbele, care nemțesci, care rusesci, care franțuzesci.

«Într'o di, bună-ora, ajungându într'o recunoscere, — pene în marginea unui sat și voind să află deca nu se veduse încă pe acolo eclerorii pe cari trămisesem înainte, o fată româncă îmi răspunse fără sfielă, arătându-mi un punct al orizontului: — «Ba, am zărit mai adineuri trecându într'acolo vre o două cercetași de ai voștri!»

«Pe noi nu ne tăiașe pene atunci capul să dăm numirea așa potrivită și curată românească de *Cercetași*, strejilor înaintate pe care străbunii noștri le numiau pe slavonesce, *Iscode*, și pe care noi 'i am botezat adă cu numirea franceză de *Eclerorî*.»

Iată, domnilor, cum chiar pentru Dicționarul Academiei nu este fără folos, rășboiul ce făcurăm peste Dunăre.

Să credem însă că, și sub alte numeroase puncturi de vedere mai puțin cărturăresci, nu în deșertă a petrecut, prin acele locuri, în tot cursul lunilor lui septembrie și octombrie, corpul de oștiri românesce de la

Dunăre, stândă une-oră adunate sub corturile din bivoacă, pe care crivățul și ploile le răsturnău neîncetat, iar mai adese stândă răspândite prin îmbilșugatele sate din mănósa luncă a Iskerului. Acelă ținut, scăldat de versături băltoase, despre Dunăre, și deluros, dar nu mai puțin roditor în lă-întru, deveni, în totu acestu timp, grănarul cu merinde și șura de fenețe ale oștirilor, ce mereu, mereu sosiau ca să încingă cu cercu de feru, urgisita vizuină de la Plevna.

Cândă împresurarea fu pe deplină sêvêrșită, acelă corp, deslipit din armata statornică de la Plevna, avu și dînsul voiă a se mișca mai departe și a cerca locurile mai la larg, dincolo de Iskeru.

Aci se întinde, pe o distanță de vre o 50 de kilometri, pênă la rîulețul Skitul, sêu mai bine pênă la rîul mai însemnatu Ogostul, care curge în paralul și alături cu Skitul, se întinde, dicem, o câmpie cam pustiă cu largi undulațiuni de tîrrămuri, ce se prefac în déluri, din ce în ce mai aprige și mai semețe, cu cât ele mai mult se apropiă de malul Dunării.

În trei locuri, Turcii își aședase, pe acele nălțimi, tăbi întărite: la Vadinu, în dreptul satelor Grojdibodu și Gura-Padinei din Romanai; la Ostrovu, carele cade cam în fața Dăbulenilor, la còda apusană a bălții Orlea; și în fine d'asupra orașulu Rahova sêu Oreava, care stă aședată pe povêrnișul nordic alu délulu, scăldânduși pólele în Dunăre, față în față cu tîrgulețul Bechetul de la gura Jiulu.

În reduta de la Vadinu se afla un micu post ca

de 150 soldați turci, Nizamî din óstea regulată, amestecați cu Bașibuzucî sêu volentirî nedisciplinați.

Comandantul trupelor românescî de pe Iskerû, d. colonelû Slănicénu, voindû să'și gătescă din vreme o cale liberă cõtre posițiunea, cu multû mai însemnată de la Rahova, decide a surprinde, într'o recunnóscere, postul turcescû de la Vadinû.

Luândû cu sine o companiă din alû IV^{-le} regimentû și duoë din alû X^{-le} de Dorobanți, duoë scadróne de Călărași, precum și duoë tunuri, pornesce din-qlî de dimineța la 18 octomvrie, din satul Krușevenû, unde poposise nóptea, străbate răpede cei 4ce kilometri ce'lû despartû de Vadinû și, fõră de a fi vëdutû sêu măcarû bânuitû de garnizóna turcescă, își aședă pe la 10 ore, cele duoë tunuri, ca la 2000 metri în fața tabiei.

Abié la a duoë detunătură a tunului românescû începû a se zări fesurile roșii din dosul parapetului.

Turcii erau la pilafû, cândû veniră ai noștri să le strice tabietul.

Ei, bietû, nicî că apucară să tragă împotriva agresorilor, cõci a treia bombă românescă fu asvêrlită cu atâta precisiune, încâtû cădu dreptû în bordeiul cu munițiunile Turcilor. O gróznică explosiune a erbăriei săltă chiarû pe mulți din apărătorii redutei în aerû și'i aruncă morți în șanțuri, pe d'asupra parapetelor.

Cei-l-alți o luară îndată la fugă, pe clina despre Dunăre a délului, cătândû a se retrage în susul rîului, cõtre tabia din Ostrovû.

Dar, spre apusû de satul Vadinû, îi așteptaû Călă-

rașii din scadronul de Gorjiu, cari năvălesc cu săbiile și cu carabinele asupra lor. O luptă destulă de crâncenă se încaieră acolo, printre rovinele și bălțișurile de pe malul Dunării. Unii din Turci se împotrivesc cu îndărătnicie, dându-mijloc altora să se furișeze pe sub rîpele malului, unde Călărașii nu se pot coborî cu calul, ca să-i ajungă.

Astfel se hărțuiesc îndărjiti ceta călăreță cu fugarii pedestri, în timp de două ore și mai bine, Românii noștri răpeșindu-se cu săbiile asupra Nizamilor, ce 'i ochiăscu de prin tufele de richită și de prin surpăturile malului.

Cu aceștia se unesc și câți-va pichetași turci, cari trag asupra alor noștri din posturile lor de prin insulele Dunărei, formându astfel un lanț neîntrerupt de grupe luptătoare de-a lungul drumului îngust ce duce la Ostrov.

Dar, pe de altă parte, companiile noastre pedestre intrase în reduta, încă răscolită și fumegândă de isbucnierea erbăriei, încă sângerată de membrele hidos și zdrobite ale victimelor acelei loviri decisive. Stégul nostru tricolor se înfipsea pe muchia cea mai înaltă a délului.

La această vedere, satele românesce, adunate la bubuitul tunului, pe mal dincolo de Dunăre, încep să saluta cu strigări de bucurie și cu salve de focuri, isbînda fraților lor.

Turcii, câți mai rămăsese în luptă cu Călărașii, creșându-se acum prinși între două focuri, se dau predă, se dau dispar, pitulându-se prin scorburile rîpei.

Cu tóte ale lor desperate silințe, eî n'aũ isbutitũ a ne ucide într'acéstă harță de vre o trei ore și jumătate, mai multũ decâtũ duoî dintre vitejîi nostri Călărași și a rãni alți cinci luptãtori, printre care a fostũ și tãnerul locotenentũ Caloianũ-Cãtãnescu.

Elũ s'a bătutũ cu o minunată semețîă, cãlare printre tiralioriî turcî, culcãndũ la pãmẽntũ cinci dintre dînșîi, cu sabia sa, care î'a picatũ din mãnã atuncî numai cãndũ de la alũ șeselé priimi o ranã adũncã. Rana necãutatã la timpũ, avea, peste vre o patru-șeci de șile, sã 'lũ așterne și pe dînsul în mormẽntul pururẽ lãdatũ alũ bravilor!

Succesul surprinderẽi de la Vadinũ puse frica în inima postuluî de la Ostrovũ, care, împreunã cu ceî scãpați, în șioa de 18 octomvrie, de tunul și de sabia romãnescã, se retrase îndatã la Rahova.

Patrurile romãnescî priveghîau acumũ malul dreptũ alũ Dunãrei pe o întindere, abîe cu vre o 20 kilometri depãrtatã de Rahova, fugãrindũ adese bandele de Cerkezî, care totũ se mai ispitîau uneorî, pe întunericũ, de a înainta pẽnẽ în prẽjma avanposturilor nóstre.

Într'o nópte, patru Călărași, în cinstea cãrora gazda lor din Ostrovũ dase cepũ unuî butoiașũ cu vinișorũ dulce-acrișorũ din viile Rahoveî, întrerupserã cu celũ mai sistematicũ sãnge-rece petrecerea și danșurile lor, spre a sustine unũ adẽvãratũ asediũ în contra uneî cete de asemenẽ vẽnurãtori de potece. Dupẽ ce Cerkeziî o rupserã la fugã, socotindũ, de-pre iuțela focurilor, cã au a face cu o puternicã garnizónã, ceî patru Călărași își

atârnaře ȳarăși ȳn cuie carabinele și, prindȳdu-se din nou ȳn jocu, goliră chiuindũ pȳnȳ diminȳȳa butoiașul celũ cu norocũ.

Precum vedeți, domnilor, erau inimoși și veselĩ soldații noștri din ȳstea de la Dunăre; ȳar vitejia și voioșia ce purtau ei cu sine, era curatã firea țerranului românũ, cȳci toți, pȳnȳ la unul, ȳn acȳstã ȳste erau numai țerranĩ Dorobanți și țerranĩ Călãrași.

Despre Dorobanți, ea se compunea dintr'unũ batalionũ de Mehedințenĩ din I-ũl regimentũ, sub comanda maĩorului Burilȳnu; din batalionul de Muscelũ alũ regimentului alũ IV-le, comandatũ de maĩorul Gĩurescu; dintr'o companiã de Ilfovenĩ ce venise ȳmpreunã cu șeful regimentului alũ VI-le, maĩorul Iene; din âmbele bataliȳne ale regimentului alũ X-le, recrutatũ ȳn județele Putna și Rȳmnicu-Sãratũ și pusũ sub comanda locotenentui-colonelũ Mãldãrescu; ȳn fine din rȳmãșițele bataliȳnelor de Nȳmțu și Sucȳva din regimentul alũ XV-le, avȳndũ de șefũ pe maĩorul Burki.

Acestȳ cu totul ȳnsumaĩ ca la 3200 ȳmenĩ, toți Dorobanți din oștile teritoriale, dar nu toți *Curcanĩ*, — decã ȳntr'adevȳrũ pȳnna de la cãciula lor militarȳ le a meritatũ acestũ nume, — cȳci mai multe sute dintre dȳnșii purtau âncȳ zeghea și cãciula țerrãnescã, fiindũ adunați ȳn pripã din recruții lipsiți âncȳ de uniforma reglementarȳ.

Călãrașii, ca la vre o 900 la numȳrũ, erau cei din alũ II-le regimentũ de muntenĩ din Gorjiũ, Vãlcea, Argeșũ și Muscelũ, comandați de colonelul Cernovodȳnu;

cei din ală VIII-lă regimentă de plăieși din ținuturile Némțu, Bacău, Romanul și Sucéva, sub ordinele locotenentului-colonelă Pereț; și âncă duoă scadrone și jumătate din regimentul ală IX-lă de reserve, adunate cam de prin tôte județele și întocmite sub comanda locotenentului-colonelă Stefană Rosetti.

Artileria, compusă de trei baterii cu câte șese tunuri de campaniă Krupp și de o bateriă territorială de patru tunuri mai mică, sistemă vechiă, avea dreptă comandă pe căpitani Calenderu și Borănescu și pe locotenentul Manolescu, puși cu toți mai adesă sub direcțiunea șefului de stată-majoră ală corpului, locotenent-colonelă Dumitrescu-Măicană.

O companiă de geniă, o ambulanță improvisată, o columnă de munițiuni, întocmită din trăsurile artileriei, trase de vite de rechisițiune, completau acestă mică corpă de armată, încredințată colonelului Slănicenu.

Ară fi de prisosă să mai pomenescă despre trenul de aprovisionare ală oștirei, coci, pe câtă știu, această armată 'și a creată singură, cu bună tocmelă, pe oră unde a trecută, mijlăcele sale de existență, fără de a îngreuiă cătuși de puțină sarcinele intendenței militare.

Totă cam așa aă trăită, prin acelăși locuri, și ostile romănescă ale lui Popa-Fărcașă, celă care, pe vremea lui Michăiă Vitézul,

A urită biserica
 Ș'a 'ncinsă săbióra;
 Ș'a urită ciocanele,
 Ș'a 'ndrăgită pistolele.
 Lasă tóca netocată,
 Plécă 'n răsboiă să se bată!

(9581).

mine Alexandru
 student anul 1
 mecanica
 Azi 20/11/1954
 5

Dar pe atunci această sistemă de aprovizionare expeditivă, se cheama, pe grosolana limbă bătrânească: *Plénú* și *Pléscă*; acum i se acordă termenul onest, legal și elegant de *Rechisițiune*.

Spunú gurile rele că Dorobanții și Călărașii noștri mai făceau pe ici pe colé și câte unú puú de gíolú cu gâscele și cu purceii de prin islazurí; dar ei sciau îndată să se îndreptățescă, jurându-se că le aú cunnoscutú bine că sânt páseri și vite pripășite de ale păgânilor de Turci.

Ei! ce să le faci? Răsboiul are și elú o *politi-că* a lui!

Dar iertăți-mé, domnilor; eú vă știú pe locú, dându mereú tércóle prin miclele taíne ale vieței ostășesci, și d-vóstre veți fi nerăbdători de a sosi cu óstea nóstră la Rahova și póte áncó și mai multú de a grăbi sfêrșitul acestei destrămate vorbirí.

Iată-ne gata... Plecămú chiarú acumú la Rahova. Generalul Gurko, operându cu oștile sale spre médă-đi, a luatú Vrața la 28 octomvrie.

Elú voiesce să înainteze cót্রে Orhanía; dar îi pasă multú de a nu lăsa în spatele său pe Turci, stépâni în Rahova.

De aceia, elú cere ca oștile de la nordú ale colonelului Slánicenu să coprindă câtú mai în grabú întări-
rile de acolo, și, spre a'í înlesni împlinirea acestei tre-
buińte strategice, îi trámite, la 5 ale lunei, de pe malul
Iskerului, din Mahaleta, o brigadă de Roșiori români,

comandată de colonelul Victoru Crețenu, avându dreptu capi de regimente pe locotenenții-coloneli Kirițescu și Alexandrescu; brigada e secundată de o bateriă călăreță cu șese tunuri Krupp, sub ordinele căpitanului Epites, precum și de unu regimentu de Ulani ruși, cu alte patru mai micu tunuri.

Tôte aceste trupe au dreptu căpeteniă pe generalul baronu Meyendorff, adiutantă alu împăratului Alexandru.

Pe cându acéstă divisiune de cavaleriă, în mare parte românéscă, sosesc în ziua de 6 noemvrie, pe la orele 2 după amădi, la satul Bucovița, depărtat cu vre o patru kilometri la sud-vestu de Rahova, totu corpul de oștire alu colonelului Slănicenu vine, în aceiași zi, de poposesce séră la satul Selanovița, situat cam la aceiași distanță, în partea sud-ostică a forturilor turcescu.

Pe dată se stabilesc comunicațiunea între âmbele oștiri cooperătore, prin regimentul alu II-le de Călărași, care forméză unu lanțu între avanposturile de la Bucovița și cele de la Selanovița. Totu atunci, colonelul Slănicenu despică din oștile sale o mare parte din batalionul de Dorobanți Mehedințeni, comandată de maiorul Mateescu și 'lă trâmite ca să întărescă divisiunea de cavaleria tăbărîtă despre apusă.

Închipuiți-vă acumă, domnilor, că la centrul pozițiunei, în paralelu cu Dunărea se înalță culmea, în dosul căria e clădită Rahova; iar pe acea culme, care domină totă împrejurimea, Turcii au, la mijlocu, o cetățuiă de pământu cu întreprite șanțuri și cu întărituri interiore;

despre occidente este o altă cetățuia mai mică, unită prin șanțuri late sevă căi acoperite cu cetățuia cea mare; în partea despre răsăritu ei mai posedă o tabiă sevă redută simplă, precum și deosebite valuri de apărare, ridicate în diferite direcțiuni pe acea muchiă, mai multă lungă decâtă lată.

În partea stîngă, delurile se întindă, scăpătîndă din ce în ce mai multă pînă dîcolo de satul Selanovița, unde a tăbărită óstea venită de la Ghighiă. Dar, între acelă mare sată și muchiă întărită mai este o pedică naturală, destulă de primejdiosă, adică o văgăună sevă mîncătură de pămîntă, în fundul căria se află cătunul Lescovățu, și care răspunde d'a dreptulă în malul Dunărei, ce acolo se încovoiă răpede spre mēdă-đi.

Dreptă în fața muchei cu întăriturile, se destinde, în pîedă oblu și prelungită, ună tērrămă undulosă, ca o pînă sbērcită de cate.

La apusă de acestă lată povērnish, care nu mē-soră mai pučînă de vre o 7000 metri în lărgime, curge pēriul Skitul, cu maluri rîpóse și cu fundă mocirlosă; iar la ună kilometru de dînsul șerpuiesce Ogostul, mai largă dar mai lesne de străbătută, cōcī malurile îi sînt șețe și matca petrósă.

Satul Bucovița stă pe malul dreptă ală Skituluī, rezi-mată de ună delă, care se prelungește cu felurite undulațiuni pînă la marginea Dunării. Aci, dreptă în fața cu gura Jiīuluī, locul d'a stînga Skituluī este împodobită cu o dumbravă, d'a-supra căria se înalță pe o muchiă, ruina unuī turnă antică de clădire romană. De aci în josă, spre Rahova și în susă, pînă

pe lîngă cetățuia cea mică de pe créstă, se așternă viile, care împresoră totu orășelul.

Între ruina turnului romanu și satul Bucovița există unu podu de pétră peste apa Skitulu, și de acolo calea se abate spre méďă-đi, trece prin vadu Ogostul, în fața cătunulu românescu Hêrlețul și se îndreptéază, d'a lungul unui délû, ce domină lunca pădurósă și mlăștinósă a Dunării, pêně la satul Cotuzlu, mergêndu în direcțiunea Palancei și a Vidinulu.

Pré multe nume de locurî! îmî veți đice póte..... Scusa mea este că n'amû spusû mai multe nume, decâtu voû fi silitu să povestescû fapte.

Înțelegerile între comandantii âmbelor divisiuni sunt astfelu luate ca a-duoa-đi, la 7 noemvrie, oștirea din flancul dreptu, cea despre Skitû și Ogostu, să simuleze de diminéta unu atacu asupra cetățuiei celei mici, pentru ca, în acéstă vreme, corpul din stînga, celû despre Selanovița, să póta înăinta mai cu temeiu în contra fortulu principalu.

Într'adevêrû, pe la 9 ore diminéta, bateriile călărețe de pe délurile Bucoviței începû a împrósca întăriturile turcescî; scadrone de Roșiorî se răsipescû prin tóte împrejmuirile ca să facă recunnósceri, și batalionul de Doróbanți Mehedințeni așteptă ascunsû într'o vale, ca să 'i vină și luî rîndul de a ataca cetățuia cea mică.

De partea cea-l-altă, colonelul Slănicénu a dispusû bateriile sale de duoě-đeci și duoě de tunurî, la o distanță ca de 2000 metri dreptu în frontul posițiunilor turcescî

și, mai nainte ca această artilerie să se fi așezat în baterie, Turcii salută recunoscerea făcută de statul-major românesc, asvêrlindu'i pe d'asupra capetelor mai multe obuzuri care, prin șueratul lor lung și ascuțit, par a vesti că meterezele turcesci au să deé de muncă grea în acea ți, pe agresorii lor.

Dar duoé-đeci și duoé de guri tunătoare ale noastre din vale și alte șése despre délul Bucoviței încep îndată a urla cu turbare, stropind cu foc și cu feră muchia seméță a inamicului.

În timpul acesta, batalioanele pedestre, dispuse în ordine de bătaie, înaintéază pe délurile din flancul stîng al Turcilor. Comandantul, rechiámându în sufletele încordate ale ostașilor faptele de gloriă, sêvêșite totu în aceste locuri de străbunii lor, cu 275 anni mai nainte, a regulat rîndul trupelor, alegêndu batalionul de Muscelu ca să formeze avangardia și să mérgă celu d'ântêu la atacu.

În mijlocul strigătelor de *Trăiască România!* repetite de tótă oștirea, maiorul Giurescu își înalță veselă sabia în sus, mulțumind cu entusiasm colonelului că a deferit lă și Muscelenilor sêi, această onóre.

În acelașu momentu o bombă de ale inamicului vine posomorită, să se îngrope în pămêntu, aprópe de dînsul. Ceí de față încreșc sprîncéna, ca la unu semn rău. Elu ânsé: «De este să moră astăđi, — țiice — sunt încredințat că patria va purta grijă de soția și de treí «copilași ai mei!» și se pornesce iute, cu pasu hotărîtu, elu mai ântêu, în fruntea batalionului sêu.

Îndată după dînsul âmbă, nu mai puçinû determinată, compania din alû VI-le regimentû de Bucurescenî. Iar preste tótă acéstă sprintenă avangardiă, căpeteniă este maiorul Iene.

Cele-l-alte trupe vinû cu patru sute de paşî mai în urmă. Locotenentul-colonelû Măldărescu comandă reserva.

Cu mersû rapide străbatû Dorobanţiî delurile pêne la valea surpată de la Lescovêţû şi, scoborându o numai într'o clipă, ei se grăbescû a o sui de partea cea-l-altă, acăţându-se pe alocuré şi cu mînilor de scorburile ei, ca să ajungă mai curêndû pe culme şi să deé peptû cu inamicul.

Acolo, micelê grupe de tiraliori, ca o spuză de norişori, se desprindû îndată din puhoiul celû îndesatû alû columnelor înglotate; ele se rêsleşescû pe totû plaiul delurosû, ochindû cu focurî răsipite pe Turciî dintr'o mică tabără, ce sta dincócî de reduta orientălă, cõtre care ai noştri tindû mai cu sémă, de o cam dată.

Abîe ei se arată pe celû mai de susû povêrnişû alû crestei, şi Turciî din tabără o rupû la fugă, ca să se retragă şi dînşiî în redută.

Dar Dorobanţiî noştri, atraşi ca de magnetul răboirei în urmărirea fugarilor, nu întârziă a se răpeði asupra tabiei, şi avêntul lor este aşa de semeţû, aşa de hotărîtû, aşa de îndemânicû încâtû Turciî, după o luptă de o oră şi jumetate, şi de astă dată nu se mai socotescû siguri din dosul unui simplu rîndû de şanţuri. Ceî mai mulţi alérgă să se închidă în cetăţuia principală, de unde le

vine mai lesne a trage într'ai noștri, pe d'asupra unui întreit șir de metereze.

Pe la 3 ore după amăzi, luptătorii români coprin-sese reduta din stînga, și acum dintr'însa ei cată a slăbi puterile Nizamilor, concentrați în fortul de că-petenia.

Cam pe la aceiași oră, o parte din batalionul de Mehedinți de la flancul drept, ocrotită de focurile arti-leriei călarețe, care se apropiase ca de 1400 metri de fortul cel mic, esse din ascunđetórea sa, trece prin viile ce o despart de acel fort și încercă cu vigóre a'lă ataca; dar, la cele d'ântei împușcături, comandantul Mateescu cade rănit de un glonț ce'lă atinge în genuchiu.

Acéstă nenorocire adduce un moment de înduoielă, de care Turcii profită spre a'și înteti focurile și compa-niile românesci, lipsite de șeful lor, se retrag în vii, urmându a zădări prin împușcături, pe apărătorii cetă-țuiei de la margine.

Dar, de cea-l-altă parte, spre răsărit, lupta se în-clestase acum crâncenă și stăruitoare!

Dorobanții din avangardiă, care fusese mereu în-tăriți cu companii prospete din reserve, essu de pretu-tindenți din șanțuri, din dosul valurilor și ală întăriturilor turcesci, pe care ei 'și le însușise prin vitejia lor, și cată a se apropia pênă la 100, pênă la 60 și pênă la 40 de pași de fortul cel mare, de pe ale căru bastióne glonțele răpăiesc mai îndesate de cum sînt ómenii noștri înglotați.

Décă unū minunatū instinctū de apărare n'arū povētui pe ostașii noștri ca să înșele glónțele inamicilor, prin măiestrita lor răsipire, prin iuțéla lor în mișcări, prin inițiativa sprintenă și inteligentă a fiă-căruia din ei în parte, negreșitū că amū fi avutū pretutindenī, în fața păreților ucigători ai tăbiilor turcescī, perderi cu multū mai însemnate decâtū cele ce a încercatū armata românescă.

Chiarū în acestū atacū alū întăririlor de la Rahova, — atacū în care nouē ore d'a rōndul, nebēuți, nemâncăți, de diminéta și pēnē în nópte, mai toți Dorobanții celor patru bataliōne aū secatū gentele lor de întréga provisiune de cartușe, trăgēndū cu o nespūsă înviersunare, și mai adesé de pe câmpū netedū, în contra viclenilor Nizamī, acoperiți cu nerăsbătutele lor brazde de pământū, — chiarū în acéstă ȕi de luptă, adevēratū vitejescă, s'a pututū constata cu mirare că morții și răniții aū fostū mai numeroși la împresurați decâtū la împresurători.

Și cu tóte acesté, viscolul de bătăliă încinsese cu nesățiósă furiă pe toți d'a rōndul, în șirurile românescī.

Dorobanții de Muscelū și de Ilfovū, pușcărindū și pușcăriți fōră pregetū, despre unghīul bastionului apusanū; iar cei din județele înfrățite ale Milcovului, — Putna și Rômnicul, — trăgēndū mereū în contra unui parapetū mai meridionalū, care și elū le stirbesce rōndurile, forméză împreună, pe laturea stîngă a fortului, unū largū semicercū de arme, ce scapără și scînteiezá fōră ȕe încetare. Com-

paniile de Dorobanți din Mehedinți și Sucéva le înlesnesc schimburile, ca trupe de sprijinire.

Toți susțin lupta cu o înfocată întăritare, ce nu i face totuși a se abate întru nimic de la regulata îndeplinire a mișcărilor tactice.

Armați mai toți cu pusce de sistemă Krynka, recruții noștri, cari au venit în mare parte la războiu cu mintenele și cu sucmanele lor țerrănesci, cutéză a pași fără sfîelă sub bătaia cu mult mai lungă și mai sigură a țevelor Martini, mânuite de Nizamî; fără de șovăiri, fără de înspăimîntare, îndemânatici și inimoși, ca și când ar fi vechi oșteni încercați, ei înaintéză și se napoiesc în regulă, de pre semnalurile date, și numai fiorul vîrsat în trup de plumbul ucigașu, silesce pe câte unul a'și părăsi cu durere datoriile sale ostășesci.

Ai dice, vedîndu cu cîtă precisiune, cu cîtă hotărîre se alternă și se împröspetéză mereu liniile împrăștiate și tare primejduite ale tiraliorilor, că ei își fac deprinderile lor militare pe câmpul de manevre, cu acea deosebire numaî, că toți simt cum-că ochiul ce i trece acum în revistă și le pîndesce greșelile este chiar clipirea încruntată a morții, iar răsplata ce i așteptă e vieța, e onórea, e libertatea, e gloria !

Maîorul Gîurescu, îndemnîndu pe soldații săi, chiar pe liniile cele mai înaintate ale tiraliorilor cade, cel d'ântêu dintre șefi, lovit drept în frunte de un glonț, și încunună vieța sa de vrednicu ostașu cu o mórte de eroi.

Călcîndu pe urmele lui, maîorul Iene, nerăbdător

de a vedé cu ochiî decă lovescú dreptú la țintă focurile ce companiile sale îndreptéză asupra dușmanilor, din dosul unui valú de pământú, transformatú în pripă de soldații sêi, vitezul bacaónú maiorú Iene sare în picíóre d'asupra parapetului, expuindu'si nesocotitú vieța sa. Unú sergentú, speriatú de așa cutezare, îlú trage răpede în șanțú; dar elú se întorce îndată la postul sêu de observare, de unde la momentú și cade, străpunsú d'a curmezișul în peptú și în umêrú de unú glonțú ucigêtorú.—«Înainte, copii! Dați de totú!» șoptesce elú răsturnatú în sânge și proptitú pe sergentul ce'lú susține, rostindú âncó la cêsul morții, mândrul vîersú de răsboire alú străbunilor noștri.

Locotenenții Nic. Radovicî și Pav. Bordénu cadú și ei morți la posturile lor, de-a-rîndul cu vre o sută de voinicî soldați.

Dar altora, mai numeroși, sórtea răsboiului se mulțumesc a le rêsplăti bărbăția lor numai cu rănî.

Sublocotenentul Spiroiu, cu sângele curgêndu'i șiróie pe obrazú, își păstrează pêně la sfêrșitú locul sêu în rîndurile columnei.

Locotenentul-colonelú Măldărescu, luândú comanda întregéi linii de atacú, după mórtea maiorilor Iene și Gîurescu, își simte de o dată slăbindú sub dînsul amêndouě picíórele, pêtrunse fôră de veste de unú glonțú. Lungitú în patul pe care îlú ducú la ambulanță, elú trece pe dinainté colonelului Slănicénu, opresce pe brancardieri și, pe cândú face șefului raportú despre ceia ce se petrece în fruntea bătăii, unú altú glonțú,

șuerându pe lîngă dînșii, se înfîge în stinghia de lemnă a patului. Dar acumă nimeni nu se mai tulbură de asemenea mărunțișuri.

Maîorul Burilenu și căpitanul Chivu, pe cîndu comandaî călare bataliône, simtă caî uciși sub dînșii și își urmăză funcțiunile pe jos.

Unul după altul, aû dispărutî din vederea oștilor, — morți, răniți sêu rămași pe jos — mai toți șefi de brigadă și de bataliône.

Trupele ânsă tragă mereu cu îndêrjită mânia asupra parapetelor, ce le ascundă pe dușmanî. Precum zmeii din povești, vitejii noștri *Curcani se bată* amarnică *cu pămîntul*.

Ca să sprijine mai tare o luptă așa de puçinû dréptă și nepotrivită pentru pedestrimea nóstră, comandantul ordonă ca două din bateriile de tunuri, ce lucră în frontul pozițiunilor turcesci, să fiă suite în grabă pe muchia délului, spre a isbi și din lature fortul principal. Învîngendă atuncî tôte greutățile suișului, tunurile căpitanilor Calenderu și Borănescu isbutescă a se aședa în dosul trupelor luptătoare, pe nisce valuri părăsite de inamică, și de acolo începă a fulgera cetățuia.

Dar Turciî nu pregetă de a le răspunde, vătămândă căți-va ómeni și caî din artileria nóstră.

Cătă de iuți și de stăruitoare sunt împrôscăturile agresorilor, care de sigură nu cadă tôte în secă, ele totuși nu facă a scăde în modă simțitoră, îndêrtnicia cu care se apără inamicul.

Prin vârtejurile de fumă ale aprigei pușcării, se

zăresce comandantul Turcilor, unŭ miralaŭ cĂlare pe unŭ calŭ albŭ, alergĂndŭ de la unŭ fortŭ la celŭ-l-altŭ, mutĂndŭ mereŭ din locŭ cele trei tunuri, cu care elŭ Ăntreține focul pe punctele cele mai primejduite, ĂndemnĂndŭ, Ămboldindŭ pe Ăi sĂi cu o deosebitĂ energiĂ.

Ăntr'unŭ momentŭ, Ăi noștri Ălŭ credŭ mortŭ, cĂci Ălŭ vĂdŭ cufundĂndu-se de o data; dar pe semne, numai calul lui celŭ albŭ a fostŭ rĂnitŭ; cĂci rezistența forturilor urmĂzĂ cu aceiași ĂnvĂerșunare.

— «Ăncerca-se-va acumŭ unŭ asaltŭ generalŭ Ăn contra fortuluĂ celuĂ mare?

«SĂnt trei rĂnduri de șanțuri și fiĂ-care din ele ne pĂte costĂ totŭ atĂțĂ ĂmenĂ cĂțĂ Ăŭ peritŭ, — mai adese fĂrĂ de vre o ispravĂ hotĂrĂtĂre, — dinaintĂ rĂdutelor de la Grivița.

— «Cuteza-va sĂ sacrifice fĂrĂ cruțare pe toți cei trei miĂ de Dorobanți, ce 'Ă Ăŭ fostŭ Ăncredințați?

«Și apoi este Ăre convinsŭ cĂ va ĂbtĂne unŭ succesŭ deplinŭ, acumŭ cĂndŭ ora e tĂrďiĂ, trupele ostente, retragerea primejduitĂ prin rovinele de la Lesco-vețŭ; cĂndŭ munițiunile Ăncepŭ a lipsi, iar prenouirea lor este cu neputință, de Ăre-ce columna de munițiunĂ a fostŭ ĂmpedecatĂ la trecerea Ăi printr'unŭ satŭ pĂrĂsitŭ de Turci, cĂruĂ BulgariĂ Ăi dase focŭ.

— «De pre bastiĂnele și de pre cortinele fortuluĂ lor și cu armele lor perfecționate, fiĂ-care pușcașŭ turcŭ pĂte secerĂ cu Ănlesnire, la unŭ asaltŭ, celŭ pușinŭ cincĂ, șĂse agresori, și Ăn amĂnduoĂ forturile de la Rahova potŭ fi ca la vre o 2000 de NizamĂ, cari, de cĂndŭ Ăŭ slĂbitŭ

focurile în contra cetăţuiei de la flancul drept, parū a se fi grămădit cu toţi pe parapetele celei centrale.

«Ânsă, patru mii de Nizamî, în redutele de la Gorni-Dubnik aū doborîtū în şanţurile lor peste 12,000 soldaţi ruşi din guardia imperială, mai nainte ca cei-l-alţi 28,000 ce mai rămăneau generalului Gurko, să fi pututū pētrunde în interiorul redutei. *) Şi aci, abîé decă arū fi câte duoī de ai noştri de datū în pradă fiă-căria din ţevile ce'ī pândescū de pe crestele fortului.....

— «Ierta-mē-va vre o dată consciinţa;.... ierta-mē-va părintele oştirei şi alū popōrului românescū, Domnitorul nostru, carele a recomandatū să se cruce vieţa ómenilor;..... ierta-mē-va chiarū deşérta şi multū-înduiósa fală a unui succesū atātū de scumpū dobēnditū,..... pentru o faptă aşa de cūtezătóre,..... aşa de nesocotită?» —

Asemené gēndurī turburaū negreşitū pe comandantul óstei românescī, pe cāndū elū, rămasū aprópe sin-

*) Oştile rusesce care, la 12 octomvrie, aū atacatū fortul de pământū şi duoē micī redute de la Gorni-Dubnik, în care se aflaū ca la 4,000 turci cu 4 tunuri, erau compuse de 36 bataliōne pedestrime din guardia imperială, 27 scadrōne de cavaleriă şi 112 tunuri. Unū altū corpū de 33 scadrōne, printre care se numără şi cavaleria de Roşiorī şi Călăraşi romāni, cu 7 bataliōne de pedestrime şi 3 tunuri, operā în acelaşū timpū o diversiune asupra întăririlor învecinate de la Dolni-Dubnik, pentru ca garnizōna turcēscă de aci să nu mērgă în ajutorul celei din Gorni-Dubnik. Cu tóte acestē, Ruşii n'aū luatū cu asaltū în acea zi, perđēndū 4,000 morţi şi 8,000 răniţi, decātū redutele cele micī; iar cōtre sēră, garnizōna din fortū s'a predatū de sineşi, simţindu-se înconjurată de o armată ce se urcă āncō la numărul considerabilū de 28,000 ómeni.

gură spre a dirige mișcările columnelor de atac, își alesese loc pentru sine și pentru statul său major, drept în mijlocul luptătorilor, în zona cea mai periculoasă a glonțelor.

Și 'ntr'adevăr, alături cu șeful, locotenentul-colonel Rosetti priimesce în mantela ce era închiăiată pe dînsul, un glonț care 'i găuresce numai haîna. Alt glonț turcesc, mai grosolan în glumele sale, vine să deă în trecăt o sărutare pe buza tînerului sub-locotenent Ghica, nepot al vrednicului Domn moldoven Grigorie-Vodă Ghica; dar junele voinic scuîpă jos două dinți din gură și, fără chiar a descăleca, își urmează serviciul său de ordonanță, cu batista la buze.

Apoi locotenentul-colonel Dimitrescu, șeful de stat major, voind să încalece ca să mîergă să îndrepte direcțiunea tunurilor la una din cele două baterii ce, în cursul bătăliei, se transportase d'asupra plaîului, Dimitrescu este silit să se ducă pe jos, cîci calul său cade rănit, tocmai cînd el își pusese piciorul în scară.

Ordonanțele pornite de la posturile de Roșiori și de la bateriile călărețe din flancul drept, abîă cutéză a pîtrunde sub grindina de proiectile, în mijlocul căria se vede mișcându-se mica escortă a șefului, ce însuși conduce luptă; iar Călărașii cari pîrtă ordinele sale scrise pe la diferitele puncturi ale cîmpului de bătăiă, sunt, chiar de la plecare, expuși a culege în sînu vre un glonț popritor.

De aceia, unul dintr'înșii căruia, la un moment de grîznică întîîire a focurilor turcesci, colonelul îi im-

pune strașnică ca nu cum-va să pată ceva în cale, descalecă în pripă, își face trei cruci și plcă fugind d'abușelă ca un dihor, pitulându-se astfel pe sub vijii-tul puscilor inamice. Totu astfel se 'ntorce el ute cu sarcina i îndeplinită; dar răsufarea i s'a oprit în pept și, cădându jos de oboselă, el numai cu mâna pte să arate răspunsul, ascuns sub curéoa de la brâu.

Dar, ce să mai spu, domnilor! Tótă óstea stă acum sub plóia glónțelor. Uitase toți primejdia și nu mai sciau ași da séma despre dinsa; li se părea dóră sbêrnîtă supérător de trîntori, șueratul plumbului, ce cădea de tóte părțile în jurul lor. Nică mai căta vre unul în sus ca să vedă unde are să plesnescă în senin șrapnelele fumegóse cu grindină omorítóre și unde se vor mai sparge obuzurile, făcându próscă împrejurul lor.

«Priveghindú lupta chiarú din sínul ei,»—îmi spunea un amic, de soíul seú și pêne în ajunul rásboíului simplu *cíocoú particularnicú*, cum đicú civililor soldați noștri, dar carele călare și cu condeíl în mână a servitú acolo neînterrupted ca ofícerú de ordonanță,—«ajunsesemú «cu toți să ne deprindemú destulú de binișorú cu acelú «poznașú concertú de fluerăturí mêrșave și de pocnete «uluitoare; și cu tóte că nu mă daú de felú dreptú unú «vitezú, așa tare mă serbedisemú de acea tócă îndrăcitá, «încátú mă potú jurá că amú statú tótă đioa în mijlocul «focurilor, nu cu inima, ci cu ăigareta în dínți. Fumul «îmi ținea de fóme, de frigú și de frică. De atuncí m'amú «și pututú încredința că la omú se tocesce în răbdări «chiarú și simțul de propriă conservare, cândú, pe căm-

«pul de bătăliă, vede mereu mórtea răs-gâiată trăgându'si
«fóră milă danțul prin vecinî.»

Déca asemené simțirî încercă, domnilor, sub bătaia glónțelor, cei cari nu ținû în mână arma răs-bunătóre, apoi lesne se înțelege cu ce iuțelă și cu ce îndêrjire le vine a se întrece la răspunsuri, celor cari aũ cu ce răs-punde. De aceia, schimbul de focuri a statũ, în acea ȕi, mereu viu, întăritatũ, arȕăgosũ, cumplitũ pe plaĩurile Rahoveĩ; pușcașĩ și tunarĩ, de o parte ca și de alta, aũ trasũ neĩncetatũ, aũ trasũ fôră cruțare. Voiniciĩ cu sufletele aprinse, cu vinele înceștate în luptă, *aũ datũ pe mórte, aũ datũ de totũ!*

Bateriile din tóte părțile aũ mugitũ fôră încetare tótă ȕioa, însoțite mereu de pușcărirea, cândũ pripită, cândũ mai rară, a focurilor de tiralioriĩ.

Acestũ sgomotũ infernalũ se aude acumũ de vre o șepte ore, viindũ fôră curmare de pé crésta și de pe povêrnișul meridionalũ alũ délurilor Rahoveĩ. Dunărea îi pórta răsunsetul pêně departe, departe la Celeiũ și la Măgurele. Dar dincolo peste rĩũ, elũ deștéptă și glasul tunurilor românescĩ din Bechetũ, care începũ a'si asvêrli și ele bombele în orașul năpustitũ alũ Rahoveĩ și chiarũ pe d'asupra lui, pe culmele cele coprinse de oștile răsboitóre.

La Rahova, în adevêrũ, locuitoriĩ bulgarĩ, pitiți prin casele lor, aștéptă cu temere resulatul acesteĩ lupte prelungite, cutezândũ abié să întrebe despre cele ce se petreceaũ d'asupra capuluĩ lor, pe Roșioriĩ și pe Călărașii, ce din cândũ în cândũ se trămitũ de cea parte, spre a

vedé déca nu cum-va malul opusă ară puté fi de ună sprijină măi folositoră.

Din nenorocire, câte-va deşerte loviră în oraşu şi pe câmpu fură singurul ajutoru ce veni în acea ăi de dincolo de Dunăre, şi negreşitū că multū măi de lipsă ară fi fostū companiilor care atacase fortul despre apusū, o întărire de vre o treî patru sute de miliţienî ce se aşteptau să fiă trămişi la gura Skitului, sub conducerea maiorului Obedénu.

Astfelū ânsé cum se petrecuse întrégă ăioa, în frământările unei lupte obstinate, fôră de succesū definitivū pentru nici una din părţi, numai viindū nóptea, se putură potoli cu încetul focurile. Întunericul singurū putu face pe toţi să'sî adducă aminte că orî ce luptă trebuiă să aibă unū sfârşitū. Atunci, pentru ântéiaşî dată, resimţiră toţi ostenéla unei ăile fôră de susţinere materialé.

Datoriile cōtre morţi şi răniţi fură ânsé îndeplinite, măi nainte de a intra oştirea în poziţiunile sale de nópte.

Cândū merseră să ridice cadavrul lui Gîurescu, alături cu dînsul zăcea cănele seă, care'lū însoçise pretutindenî. Bîetul animalū, vęđéndū pe stępânul seă căđutū cu faça sângerată, se apropiase de dînsul ca să'î stérgeă sângele cu limba, dar îndată unū altū glonţu ucise totū acolo şi pe credincîosul *câne alū soldatului*.

Măi este óre trebuinţă, după tóte aménuntele ce v'amū prezentatū asupra acestei eroice dar nehotăritóre lupte, să vę descriū sub ce triste şi descurăgiătóre impresiuni s'a petrecutū nóptea următóre?

Oștile, sleite de puteri prin acea încordare, neîndestulată în cursul unei zile întregi, aveau mare nevoie de odihnă, de întremare, de munițiuni. Tóte acesté li se deteră, atâtú în avanposturile de d'asupra Lescovățului, câtú și în tabăra principală de la Selanovița.

Așemeni și brigada de cavaleriă, ținută tótă ziua în aspră și activă veghiare, se retrase în bivoacurile sale de la Bucovița.

A doua-zi, la 8 noemvrie, nu se făcură alte mișcări decâtú ore-care recunnósceri din colo de Ogostú, executate de cõtre unú scadronú de Roșiori, care captură câte-va carre de provisiuni, destinate oștilor turcesci din Rahova.

Ni se asigură că, în partea despre răsăritú, unde locul e închisú și mai puțin expusú la vânturile de pe Dunăre, cęța cea mai désă a domnitú tótă ziua, astfelú încátú, și voindú, arú fi fostú peste puțină pedestrimei să mai încerce odată atacul din ajunú.

Târdiú cõtre séră s'a mai limpeđitú atmosfera. Atuncí garnizóna din forturí a pututú vedé oștile despre Lescovățú și Selanovița, rõnduite astfelú încátú ea bănuí negreșitú că aú de gëndú a se strămuta și dînsele pe malurile Skitului și Ogostului, spre a'í tăia orí ce retragere în direcțiunea Arcerului, Lomului și Vidinului.

E probabilú că sub impresiunea unei asemenea temeri, aú luatú Turcií hotărírea de a părăsi íute, pe furișú și în întunericul nopții, posițiunile lor.

Despre acéstă decisiune ánsé n'a resuflatú altă scire decâtú informațiunea ce aú datú generalului Meyendorff

posturile de Călărași, cum-că o mică cătă de tunări se coborise către séră, călări, din forturi ca să cerceteze mișcările împresurătorilor, și apoi încă scirea ce priimi totu către séră, de la unu bulgaru, colonelul Slănicenu, că Turcii au trāmisu unu agă în Rahova ca să le adune câte-va carre pentru răniți.

Bănuiala despre o fugă nocturnă îndemnă pe generalul rusu a ordona să se dispună posturi de călăreți și de pedestrime în diferitele puncturi practicabile ale Skitulu și Ogostulu; iar pe colonelul românū îlū povățui a pregăti unu despărțemētū de oștire pedéstră și de tunuri, care la casu de trebuință, să mérgă a întări trupele de la Skitū.

Înțelepte erau aceste prevederi și bune aceste pregătiri; dar nimeni nu s'a pututu gēndi că Turcilor le va veni unu ajutoru, pe care nu este datu nici celor mai dibaci strategici a'lū rāsipi.

Acestu ajutoru, domnilor, a fostu cēța, o adevērată cēța de noemvrie pe Dunăre, o cēța de acélé care ținū une-orī vapórele câte trei și patru zile pironite la câte unu malū fōră de adēpostū.

Mahometu a avutu de astă dată trecere la vechiul ȕeu alū Dacilor, la unchiășul Danubiū, carele, posomoritū și ponivosu, 'și a înfășuratū totu culcușul într'o piclă indesată.

Profitându cu dibăcia desperărei de acéstă favóre a ȕeilor păgānesci, Turcii au începutu, pe la mijlocul nopții, să tragă focuri rari de pre bastiōnele lor din stīnga și din față, ca să atragă atēnțiunea mai cu sémă

în acele părți; în vremea acésta, glóta lor, sciindú bine că nu va găsi liberú podul de pe Skitú, unde strejuia batalionul Dorobanților mehedințeni, comandatú acumú de căpitanul Merișescu, glóta,— dîcú, — alese pe tacute unú locú pe Skitú, cu multú mai josú de podú, și, fiindú-că malurile rîurilor sunt pe acolo nalte și drepte ca părății unui șanțú, adúncú de douí și trei metri și largú ca de dece pêně la duoí-spre-dece metri, iar fundul gârli e noroiosú și cu greú practicabilú, eí aruncară cu grabú în apă, sací, saltele, corturí, bagagie, totú ce găsiră și addusese cu dînșii, spre a'și face astfelú o trecétóre. Pe acelu móle și tăcutú zăgazú se strecurară binișorú și fôră sgomotú, cei mai mulți soldați valiđi aí garnizónei, luándú cu sine, despuíate de orí-ce greutateí accesorii, cele douě séú trei tunurí, care le servise de apărare în cetățuí.

E probabilú că acéstă fugă, așa bine secundată de opăcirile atmosferei, se și operase în mare parte, cândú, pe la trei ore din nópte, o despărțire din garnizóna turcésă, rămasă în urmă spre a ocroti carrele cu bagagie, cu munițiuní, cu răniți și chiarú chesónele tunurilor, se presentă la podú, cercándú a'și face trecere, prin rěșbaterea companiilor nóstre de Dorobanți.

Acesté ânsé sciú a lí se împotrivi cu bărbăția; o luptă de vre o trei ore se încinge acolo, pe întunericul noptii și alú ceței, împușcándú unií într'alții, mai multú de pre auđú decátú pe ochite.

Totuși, podul rămase închisú fugarilor turcí, pe

cari'i popresce în locu păretele viu formatu de Dorobanții noștri.

Pe Roșiori îi vestesce despre această luptă pușcărirea ce se aude în depărtare, precum și tropotele unei cete de cai ai Ulanilor ruși de la strejile înaintate, cari, sperându-se în întunericu de primele detunături, își rupsesse căpestrele și sosescu în fuga mare pênă în bivoacul românesc. Dar negura este așa de orbitore încâtă călărimei noastre îi stă preste puțință de a se cerca măcaru să apuce înainte pe drumul celu îngust și brăzdatu cu fâgașe și cu gloduri, ce șerpuiesce pe malul rîposu alu Skitulu.

Abié pe la 5 ore dimineța, bateria călăreților, însoțită de trei scadrone, isbutesce a se aședa pe sprîncena délului din fața podulu, ca să ajute prin focurile sale, îndelungata și vitejésca apărare a pedestrimei. Cûrându după aceia, o parte din Roșiori, făcendu'și locu prin ceta alburiă, năvălesce cu iuțelă asupra Turcilor înglotați și, nimicindu într'o clipă a lor resitență desperată, înlesnesce luarea în pradă a unei sute trei-deci de carre cu bagagie, arme și munițiuni, a trei chesóne de tunuri și a vre o 50, 60 de robiți.

Dintre apărătorii acestui convoiu, mulți picase sub focurile batalionulu lui căpitanu Merișescu; alții sub săbiile plotónelor de Roșiori.

În acea învălmășelă, unde pe nevedute arsura glónțelor, vârful baionetelor și tăișul săbiilor ajungu pe luptători, Turci, simțindu-se acumu strînși de aproape și fără scăpare, strigaū din răputeri: *Allah ! și Aman !* Ei

duceau dorul celor cari, de cu nópte, avusese parte a se furişa peste Skitû.

Toţi aceia într'adevăr, — de-şi numărul lor nu póte să fi fost mare, cõci în diferitele lupte de la 7 şi 9 noemvrie s'a putut constata că, din ómenii garnizónei, perise mai bine de cincî sute, — toţi cei ce trecuse apa pe podul lor de aşternuturi, fugeau acum spre Cotuzluî, ocolindû prin bălţile şi tufişurile luncei, posturile nóstre de la Hêrleţu.

Generalul Meyendorff însuciinţase dîndi de dimineţã pe colonelul Slãnicenu că îşi propune a'î urmări cu cavaleria sa, îndată ce se va mai lumina de zioã şi că speră a'î prinde pe toţi.

Pentru acestû sfêşitû, comandantul brigadei românesci, colonelul Creţenu, a şi trãmisû cincî din scadrónele sale, sub ordinile locotenentului-colonelû Kirîtescu, ca să înainteze pênã la Cotuzluî, hãrţuindû şi robindû pe fugari.

Acéstã operaţiune complementarã a coprinderei Rahovei se şi începuse cu óre-care succesû de cõtre Roşiorii nóstri, cândû ei priimirã dreptû ajutorû, alte câte-va scadróne de Ulanî ruşi veniţi pe la Hêrleţu.

Colonelul acestora, temêndu-se ânsã de a obosi pré tare caii sêi şi de a nu puté ajunge la timpû, cãlare, pe inamicii cari erau pe josû, apoi âncõ şi tare supératû pe pustia de cêţã, care nu voia de locû să se rãsipescã, stătû câtû-va timpû la înduoielã, consultându-se în limba rusescã, dinainté ofiçerilor nóstri, cu unû locotenentû-colonelû ce comandã bateria cãlãrêţã a Ruşilor. Din vorba

lor ai noştri nu pricepură altă-ceva de câtă alternativa ce ei îşi puseră la sfârşit, întrebându-se unul pe altul: «Въ передъ? adică *Înainte?* séeu *Назадъ?* *Înapoi?*»

Colonelul se hotărî pentru ticnitul *Назадъ*! Sca-drónele de Roşiori trebuiră să asculte de dînsul, ca mai mare la rang; renunţându dar, cu părere de rău la succesul ce le înlesniău aşa de bine împrejurările, fură nevoite să facă şi ele *Назадъ*.

Negreşit că, în cualitatea sa de bună şi prevădător aliata, înţeleptul colonel n'a voit să mai încarce budgetul, aşa de împovărat al ţerreî noastre, cu întreţinerea a câtor-va sute mai mult de prisionieri otomanî flămîndi.

Se întórseră dar toţi spre Rahova, unde cavaleria a intrat mai în acelaş timp când colonelul Slănicénu se coboră în oraş, din întăriturile rămase acum în mănile ostaşilor români.

Să nu mai întunecăm bucuria succesului dobîndit, prin descrierea respingătoare a câtor-va cadavre de bieţi soldaţi români, ce s'au aflat în forturi, gróznici batjocoriţi şi măcelăriţi de Nizamîi otomanî, cari'i prinsese, póte numai răniţi, în bătălia de la 7, şi cu یتaganul le crestase aduncă semnul crucei pe pept şi pe pantece. Atăt numai să spunem că, la Rahova ca pretutindenî în acéstă campaniă, s'a dovedit că, în răsboiu, ostaşul turc, fiă *Nizamî* orî *Başibuzucî*, fiă *Seidî* orî *Paşă*, rămâne purure o féră sêlbatică, un lup turbat, ce nu'şi schimbă năravul, de o dată cu pèrul.

Rahova era acum a nóstră. Roşiorî şi Doro-

banții împlântase pe bastioanele forturilor ei stégul cu trei colorii alu României.

Dinții de dimineță ânsă, pe la 7 ore, în' acea zi de 9 noemvrie, generalul Lupu trecuse de la Bechetu Dunărea, spre a constata isbânda și a lua comanda nouilor pozițiuni, câștigate de oștile românesce ce operau decindé.

Rahova rămase în deplina noastră stăpânire, după unu atacu alu trupelor noastre, care, decă nu sdrobise, dar în orî ce casu înfricoșase pe Turci într'atâta, încâtu ei o deșertară cu pripă și nicî se mai gândiră a o recăpăta.

Cu o lună și mai bine înainte de acésta, unu corpû însemnatu de cavaleriă și de tunuri rusesci renunțase a o coprinde, după o bombardare de mai multe ore. Dar în anul 1829, cându generalul rusu Geismar luă Rahova din mâna Turcilor, în luna lui maiu, cu perderi multu mai simțitoare decâtu cele ce amû încercatû noi la 1877, în 7 și 9 noemvrie, Rușii nu se putură mănține multu timpû într'însa și fură siliți de Turcii de la Vidinû a se retrage peste Dunăre.

Pe noi, nu Turcii ne aû făcutû să părăsimû Rahova, pe care totuși amû câștigat'o cu sângele vitejilor noștri.

Dar acesteî coprinderi a Rahovei de cōtre oștirile românesce, i s'aû făcutû, domnilor, împutări felurite și chiarû contradictorii.

S'a çisû, bună-ōră, că luarea Rahovei n'a fostû unû succesû deplinû, de vreme ce forturile ei nu s'aû coprinsû prin asaltû.

Acastă obiecțiune mi se pare, mie unuia, a fi numai speciósă, și pentru ca ea să obțină încuviințarea tuturilor, arū trebui mai ântêu ca belicoșii ei născocitori să se însărcineze a dovedi lumei culte că nu este bine cându cu puțină perdere de ómenī, dar cu dovedire învederată de curagiu, se câștigă în răsboiu pozițiunile trebuitoré, ci că trebuia neapăratu ca în șanțurile fîă-cării cetăți coprinse, să se așterne drumu netedū pe împlutură de cadavre.

Dar atunci, reprobățiunea cădută pe luarea Rahovei, s'arū întinde asupra întregéi tactice moderne a armatelor prusiane, întru ceă ce privesce coprinderea cetăților fortificate.

Strategicii Prusiei sunt de părere astăđi, că cetăților întărite li se cuvine mai multu jertfă de timpū și de răbdare, prin strașnice împresurări armate, decâtu jertfă de ómenī prin asalturi. Și mi se pare că, întru acésta ca în multe altele, ei judecă sănêtosū.

Despre luarea Rahovei, s'a mai spusū ânsē și contrariul, adică cum-că s'a perdutū în juru'i pré multă lume pentru unū rezultatū neînsemnătorū.

Vre o 280 ómenī, cu morți și cu răniți, dintr'o oștire totalē de aprópe 7000, mi se pare a nu fi tocmai multă perdere, cându orī ce redută, luată séu ne-luată și în genere mai pučinū importantē decâtu pozițiunea strategică de la Rahova, a costatū, mai alesū aliaților noștri, nu sute, ci mii și decimī de mii de ómenī.

În fine s'a đisū că este o rușine de a nu fi prinsū garnizóna din Rahova, care a fugitū nóptea hoșesce.

Aci iar, cuvintele criticeî mi se parû fórt puçinû întemeiate.

Lasă, maiî ântêiu, că de arû fi vre o ruşine în ceia ce s'a întêmplatû la Rahova în nóptea despre 9 noemvrie, aceia arû privi numaî pe fugariî turcî, cõcî la noi se ñice că *fuga*, de-şi sãnêtosă, este ânsê *ruşinosă*, şi noê, deca ni se póte împuţà ceva, e tocmai că ne amû lipsitû de plăcerea, lesnicîosă dar în realitate cam zadar-nică, de a fugî cãlări pe urmele pécãtoşilor de Turcî, cari 'şi luase lumea în capû, îngroziţi de atacurile nóstre.

Aci ânsê, osebitû de vestitul *Назадъ*, care, precum aţi auðitû, a fostû sentenţa decisivă în acêstă afacere, apoi să nu uîţamû că s'a vîritû la mijlocû şi unû factorû físicû, cu care de sigurû nu se puteaû luptà nicî Roşiorî, nicî Dorobanţiî noştri.

De poznele şi de tónele iernatice ale Dunărei, —şi chiarû anume la Rahova— a avutû a suferi însuşi marele geniû răsboitorû alû Românieî, eroul nostru Michaîu-Vitézul.

Iată ce ne spune chronica despre cele petrecute în răsboiul Bulgariei de la 1598, tocmai în aceiaşi lună a lui noemvrie.

Să adducemû maiî ântêiu aminte că Michaîu, trecêndû Dunărea pe la Nicopole, se urcase totû învingêtorû, pênê la Vidinû şi acolo se luptase vitejesce în contra Turcilor; în acea vestită bătăliă, fraţiî Buzescî îi scăpară ñilele, ucigêndû la vreme pe turcul, care îşi împonçisase suliţa în pântecele eroulû.

Chronica adaugé acesté:

«Dupé ce bătură acestü răsboiu, şedü Michaïu Vodă sub cetatea «Vidinuluî dece zile depline, ardëndü împrejurü tótă marginea ţerreî «turcescí, şi iar se întórse Michaïu-Vodă, cu tóte oştile şi cu tótă do- «bênda, ca să trecă Dunărea pe la Rahova; *) ânsé cândü fură oştile «jumătate trecute, se lăasă vântü cu vihorü pre Dunăre, şi atunci se «împărţiră oştile şi rămaseră jumătate aşteptându dece zile, pêné ce se «potoli vântul; iar oştile aü totü plenuitü şi aü arsü ţerra turcescă. Decî «recură cu tótă dobênda, de se adunară la noemvrie în 5, annul 7107.»

Judecaţi acumü pe dreptate şi d-vóastră, domnilor, déca coloneliî noştrii Slănicénu şi Creţénu, — ba chiarü şi generalul rusü Meyendorff, — puteaü să potoléscă céţa de la Rahova, în noemvrie trecutü, cândü însuşi Michaïu Vitézul nu s'a priceputü, la noemvrie 1598, să potoléscă *vântul cu vihorü* ce se lăsase pe Dunăre, la aceiaşi împî-clită şi viforósă Rahovă.

Nu, domnilor, să nu cătămü în deşertü nodul în papură; să nu ne silimü a nimici noî înşine merite, care nu sunt atâtü ale cutărei séü cutărei personalităţi private, ci ale oştirilor nóstre în de obşte, ale naţiunei întregi.

Destulü, destulü se vorü cercă străinii a ne scóte nume că, micî şi marî, nu suntemü bunî de nici o trébă.

Noî, să ţinemü cumpëna dréptă, pentru a judeca faptele nóstre din ultimul răsboiu, ca şi orî ce alte acte ale naţiunei.

*) Veđi în *Magazinul istoricü pentru Dacia*, tom. IV, p. 291, unde cu învederată greşélă s'a scrisü: *Rusiava*, în locü de: *Rahova*; această eróre a fostü păstrată de N. Bălcescu în *Istoria Românilor sub Michaïu Vodă Vitézul*, ediţ. din 1878, pag. 291.

Adevărul e că noi amă cam moștenitū de la străbunii noștri, obiceiul de a glumi și a rîde cu orî ce faptă de laudă a noastră, de a lua în răspăr pe toți cei dintre noi, cari ore-cum facū onóre țerreî.

Legionariî romanî, cândū adduceaū în triumfū la Roma pe cîte unul din căpitanîi lor, care se distinsese în luptele cu inamiciî republicei, aveaū curiosul obiceiū de a cînta și a spune în gura mare totū felul de ocări și tôte defăimările cîte le treceaū prin minte împotriva triumfătoruluî; și poporul împrejurū rîdea cu hohote.

Totū cam așa clevetitóre parū a fi rămasū și gurile Curcanilor noștri, de oră-ce se dice că ei cîntaū prin taberile lor din Bulgaria, o horă care, — decă nu mă înșelū, — sunà cam astfelū:

Oștile staū față 'n față,
Maîoriî la ambulanță,
Coloneliî 'n depărtare,
Generalîi la hotare.

Nu rîdeți, domnilor, cōcî rîdemū de rîsul nostru, și de sigurū nu este casul, cândū vorbimū despre lupta de la Rahova, să batjocorimū pe ofîceriî noștri.

Acolo, decă și generalul n'a statū totū mereū *la hotare*, cōcî s'a grăbitū a fi celū d'ântēu a le părăsi, spre a lua posesiune de cetatea, deșertată de inamici; apoi de sigurū coloneliî n'aū statū *în depărtare*, cōcî 'i aū vėdutū toți stāndū mereū, cu celū mai mare sānge-rece, în mijlocul pericolelor, semēnate jurū împrejurul lor; nici maîoriî n'aū rămasū *în ambulanță*, cōcî duoi dintr'înșiî aū picatū morți pe cāmpul de luptă, cu glōnțe

în frunte și în peptu; iar cei cari au trecut la ambulanță, au plătitu acolo odihna lor fără voiă, cu plumbul scosū din carnea lor.

Din ȝece ofițeri superiori cari mână ră trupele române pe culmile de la Rahova, duoi le au ilustratū prin a lor mórte, alți duoi prin ranele lor, iar toți cei-l-ați prin statornica lor prezență și activitate, în mijlocul rîndurilor de luptători, în acea zonă primejdiosă a bătăliei, unde fiă-care glonțu putea să străpungă fără deosebire, unū peptu vitejescū, seū sub o mantă soldățescă, seū sub o tunică de ofițerū.

Cu asemenea fapte, ne putemū în adevărū mēndri, domnilor; cōci nu pōte fi mai lăudată purtare a șefilor unei armate, decâtū aceia de a cruța, precātū onōrea permite, vieța soldaților, — muncitori ai pāmēntului, — și de a'și expune pe a lor.

Exemple ca acestē întărescū inima poporului; iar cāndū inima țerranului este întărită prin vitejiă în răsboiu, atunci, — amū mai spus'o, — putemū trăi încredințați că elū nu va sta în nepăsare, nici se va da în laturī, de cāte ori vre unū pericolū va amenința ființa seū drepturile țerrii.

Într'astfelū au prețuitū lupta de la Rahova judecătōrii cei mai înaltū îndreptățiți, dintre pāmēntenī și străini, cāti au pututū căpāta sciințe exacte despre cele ce s'au petrecutū acolo.

Cāndū modestia nōstră, a Romānilor, a voitū să subordone meritōsa purtare a tutulor oștenilor romāni de la Rahova, scopuluī cam secundarū alū întreprinderēi,

însuși împăratul Alexandru, — carele pe atunci prețuia valorea Românilor, de pe asprul și nefăcăritul câmpu de rășboiu, și nu din sînul răsăfăcărilor îndemnătore la rău și la strîmbătate ale cabinetului său diplomatic, — împăratul Alexandru a dat ordinu ca să se sërbeze pe altarū acéstă frumósă isbëndă a trupelor românesce.

În fine, Măria Sa Domnitorul, pe care țerra l'a alesū, acumū din nou, ca arbitru supremū alū destinelor ei militare, a însemnatū bătăliei de care v'amū vorbitū, locul ce ea trebuiă să ocupe în mintea noastră și a urmașilor noștri.

Cutezū dar a sfērși, rememorāndū înseși patrioticele cuvinte, adresate de Comandantul supremū alū oștilor românesce, către reprezentanții țerrii, câte-va zile numai după luarea Rahovei:*)

«Cum oștirile române 'și aū făcutū datoria pe câmpul de bătăia,
«o sciă țerra, o spunū vitejii și puternicii noștri aliați, o recunoscū
«însiși dușmaniī noștri!

«Soldații noștri n'aū desmințitū nobilul sînge ce curge în vinele lor.

«Ei, prin vitejia lor, aū îmbogățitū annalele noastre militare,
«înscriindū pe paginile acestora, numele luptelor de la *Rahova* și de la
«*Griuița*, alături cu numele glorioșelor bătălii de la *Racova* și de la
«*Călugăreni*!»

*) Mesagiul domnescu prin care s'a deschisū sesiunea corpurilor legiuitoare la 15 noemvrie 1877.

